

”Att vara mellan språken”

Studiehandledning för nyanlända elever

Rapport från Språkcentrum, Göteborgs stad

Föreliggande rapport handlar om den studiehandedning som riktas till nyanlända elever på högstadiet och gymnasiets språkintröduktion. De resultat som redovisas utgår från en studie där intervjuer med elever respektive lärare, studiehandedare och rektorer genomförts under 2018. Analysen av dessa intervjuer tar avstamp i forskning kring flerspråkiga hänsynstaganden tillsammans med tillgänglig nationell policy och visar på flera viktiga utvecklingsområden: a) att kartläggning genomförs på ett dialogiskt sätt med berörda elever, lärare och studiehandedare b) att studiehandedning tar avstamp i dokumenterad och fortsatt kartläggning och c) integreras med övrig undervisning. För att studiehandedning ska bli meningsfull och stötta eleven på ett effektivt sätt, krävs pedagogisk delgivning och samverkan mellan studiehandedare och berörda ämneslärare. Studiens resultat belyser rektors tydliga ansvar, när det gäller att leda verksamheten, så att dessa utvecklingsområden kan förbättras. Bortom utvecklingsområden och rutiner för dokumentation visar rapporten på det stora behovet av integration mellan nyanlända och andra jämnåriga elever på skolan och i närområdet. Det handlar om integration för att komma in i språket och för att känna sig välkommen i och delaktig i samhället.

Catarina Schmidt

*lektor i pedagogik, IDPP, Göteborgs universitet samt
författare till rapporten*

Inger Fält

verksamhetschef, Språkcentrum, Göteborgs stad

Jan Malmgren

f.d. enhetschef Språkcentrum, Göteborgs stad

Innehåll

1.Introduktion	5
2.Rapportens upplägg	5
3.Studiens syfte och sammanhang	6
3.1.Studiens kontext	6
3.2.Tillvägagångssätt.....	6
3.3.Analys.....	7
3.4.Studiehandledning i Göteborgs stad.....	8
4.Flervalspråkiga elevers lärande.....	8
4.1.Språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt	10
4.2.Att stödja språk och identitet – nödvändigheten av det inkluderande mötet.....	11
4.2.1.Dialogisk integration: en pendling mellan universella och partikulära utgångspunkter	11
4.2.2.Språk och makt.....	12
5.Nationell policy: studiehandledning för nyanlända elever.....	13
5.1.Hinder och framgångsfaktorer för studiehandledning.....	14
5.2.Språkintröduktion.....	15
5.3.Språkintröduktion och den 'nya gymnasielagen'	16
5.4.Sammanfattning	16
6.Resultat.....	18
6.1."Vi har kommit och vi är nya"	18
6.2.Synen på och organisering av studiehandledning	18
6.2.1.Kartläggning.....	19
6.2.2.Organisation	19
6.3.Professionell samverkan för studiehandledning.....	20
6.3.1.Delgivning av pedagogisk information	21
6.3.2.Samverkan kring undervisning.....	21
6.3.3.Planeringstid och kollegium.....	22
6.4.Resurser och kompetenskrav.....	22
6.5.Mellan språken, eleverna och samhället	23
6.5.1.Kartläggning och organisation	24
6.5.2.Upplägg av studiehandledning	25
6.5.3.Ord och begrepp	26
6.5.4.Ytterligare aspekter	27
6.6.Mellan språken och mot det svenska språket.....	27

6.7.Kampen för att klara skolan och önskan om inkludering.....	28
6.7.1.Att få vara med de andra	28
6.8.Skolornas erfarenheter och lärdomar	29
6.9.Integration - att komma in i och känna sig delaktig i samhället	30
6.10.Integration - att få använda och utveckla det svenska språket	30
6.11.Identifierade lärdomar och hinder	31
6.12.Studiehandledning på gymnasiet.....	31
6.12.1.Studiehandledningens betydelse	32
6.12.2.Frustration – ett fönster som snart stängs.....	33
7.Diskussion	35
7.1.Metodologiska och etiska aspekter kring fokusgruppsintervjuer med elever	35
7.2.Identifierade utvecklingsområden	36
7.3.Studiehandledningens komplexitet	36
7.4.Studiehandledares pedagogiska kompetens	37
7.5.Studiehandledning som stöd för språk- och kunskapsutveckling	37
7.6.Integration	39
7.7.Förstärka och utveckla studiehandledningens praktik.....	40
7.7.1.Pedagogisk fortbildning	40
7.7.2.Lärare i svenska som andraspråk.....	40
7.7.3.Översyn av kartläggning	40
7.7.4.Läs- och skrivundervisning av nyanlända elever	40
7.7.5. Samarbete med lokala lärarutbildningar	41
8.Slutord	41
Referenser.....	42
Bilaga 1. Intervjuguider.....	46
Bilaga 2. Delrapport	52

1.Introduktion

Beroende på den humanitära katastrof som pågår i flera delar av världen har antalet nyanlända elever i den svenska grund- och gymnasieskolan ökat. År 2015 sökte över 35 000 barn och unga asyl i Sverige¹. Två år senare, 2017, var samma siffra nere i 1 336 sökande.²

Nyanlända elever har olika språklig och kulturell bakgrund och deras erfarenheter av tidigare skolgång varierar. Från och med 2016 definieras en nyanländ elev enligt skollagen som ”en person som har varit bosatt utomlands och som nu bor i landet eller ska anses vara bosatt i landet och som har påbörjat sin utbildning här senare än höstterminens start det kalenderår då personen fyller sju år”.³ Efter fyra års skolgång i Sverige definieras en tidigare nyanländ elev inte längre som nyanländ, enligt samma skollag.

Studiehandledning som stödinsats har funnits inom det svenska utbildningssystemet sedan 1997. Genom studiehandledning kan elever med annan språklig bakgrund än den svenska erbjudas möjligheter att visa kunskaper och lära genom sitt starkaste språk, vilket oftast är deras modersmål.⁴ Syftet med studiehandledning är att så effektivt som möjligt stötta dessa elevers lärande och kunskapsutveckling i olika ämnen, inklusive svenska som andraspråk. En elev i grund- eller gymnasieskolan har rätt till studiehandledning på sitt modersmål om eleven behöver det för att nå ett eller flera kunskapskrav i ett eller flera ämnen⁵. Elever som får studiehandledning kan därmed vara nyanlända elever som är inne på sitt femte år i Sverige alternativt andra flerspråkiga elever. I den här rapporten är det gruppen nyanlända elever i grundskolans senare år och på gymnasiet som står i fokus.

2.Rapportens upplägg

I ett första steg sammanfattas den forskning som belyser den tid som krävs för nyanlända elever att erövra ämnesspråk och ämneskunskaper liksom de förhållningssätt som är nödvändiga för att så effektivt som möjligt stötta deras språk- och kunskapsutveckling. I ett nästa steg ges en översikt kring svensk nationell policy gällande studiehandledning på högstadiet och gymnasieskolans språkintröskning. Därefter redogörs för studiens tillvägagångssätt och den kontext som studiens deltagare ingår i, varpå studiens resultat presenteras. I diskussionen problematiseras och diskuteras resultatet. Avslutningsvis lyfts förslag fram som syftar till fortsatt utveckling och fördjupning av studiehandledningens genomförande i Göteborgs stad.

¹ Migrationsverket 2018.

² Ibid.

³ SFS 2010:800, kap. 12 a § 3.

⁴ I rapporten används termen förstaspråk som synonymt med modersmål. Studiehandledning kan i vissa fall genomföras på något annat språk än elevens förstaspråk, exempelvis det språk som eleven tidigare undervisats på alternativt elevens andraspråk.

⁵ Se 5 kap. 4 § skolförordningen SFS 2011: 185 och 9 kap. 9 § gymnasieförordningen SFS 2010:2039.

Bestämmelser om att studiehandledningen ska stödja elever som riskerar att inte nå kunskapskrav finns angivna i 3 kap. 6-12 § skollagen SFS 210:800.

3.Studiens syfte och sammanhang

Den här rapporten riktar sig till alla som arbetar med eller som på något annat sätt berörs av studiehandledning. I studien intervjuas rektorer, studiehandledare, ämneslärare och nyanlända elever om sina upplevelser och erfarenheter av studiehandledning i grundskolans senare år samt i gymnasieskolan. Syftet är att i ett första steg undersöka hur studiehandledning organiseras och genomförs samt varför, för att i ett andra steg problematisera de svar som framkommer i relation till språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt samt till nationell policy. Tanken är att de slutsatser som dras i studien kan uppmärksammas och tas tillvara i samverkan mellan olika professioner och utbildningsansvariga för att utveckla och fördjupa studiehandledningens kvalitet i praktiken.

3.1.Studiens kontext

De tre högstadieskolor som ingår i studien ligger på Hisingen samt i västra och östra Göteborg, vilket också anger deras fingerade namn: *Hisingskolan*, *Västra skolan* och *Östra skolan*. De två gymnasieskolor som ingår i studien är placerade på Hisingen samt i centrum av Göteborgs stad och benämns i rapporten som *Hisingsgymnasiet* och *Citygymnasiet*. De fem skolorna präglas av de skillnader gällande socioekonomisk status som återfinns mellan olika stadsdelar i Göteborgs stad och som bland annat berör utbildningsnivå, inkomst och position i arbetslivet. Ett exempel på det senare är att 47 % av de vuxna i Stora Sigfridsplan har eftergymnasial utbildning medan motsvarande andel i Norra Angered är 12 %.⁶ Ett annat exempel utgör Östra Bergsjön där 58 % av barnhushållen har vad som beskrivs som låg ekonomisk standard medan motsvarande siffra i Hjuvik är 1, 53 %.⁷ Med referens till ovan beskrivna socioekonomiska skillnader är Hisingskolan, Östra skolan och Hisingsgymnasiet placerade i områden som präglas av mindre gynnsamma livsvillkor jämfört med flera andra stadsdelar i Göteborg. Här är en majoritet av eleverna flerspråkiga och skolorna har under en längre tid tagit emot nyanlända elever och har mångårig erfarenhet av studiehandledning. Samtidigt finns i dessa stadsdelar en språklig och kulturell mångfald som utgör en styrka genom dess samlade kunskaper och resurser. På Västra skolan är ca 30 % av eleverna flerspråkiga medan övriga elever har enbart svenskspråkig bakgrund. Såväl Västra skolans som Citygymnasiets närområden kan beskrivas som mer socioekonomiskt gynnade jämfört med de tre andra skolornas närområden. Västra skolan tog emot nyanlända elever för första gången 2015 och studiehandledning var då något helt nytt för skolan. Från de tre högstadieskolorna deltar elever, lärare och studiehandledare samt rektorer i studien. Från de två gymnasieskolorna, Hisingsgymnasiet och Citygymnasiet, deltar enbart elever i studien och då enbart från programmet Språkintrödn.

3.2.Tillvägagångssätt

I studien använder jag fokusgruppsintervjun som tillvägagångssätt, vilket motiveras av att jag har för avsikt att studera praktiker kring studiehandledning från deltagarnas olika perspektiv och positioner. I de fokusgruppintervjuer som genomförts med elever respektive studiehandledare och ämneslärare har fokus varit på deras erfarenheter av studiehandledning. Min ambition har varit att lyhört lyssna och ställa följdfrågor, när så behövs.⁸ Valet av fokusgruppintervju som metod motiveras vidare av att

⁶ Göteborgs Stad 2017.

⁷ Ibid.

⁸ Kvale & Brinkmann 2010.

den möjliggör dynamiska diskussioner, där olika åsikter och erfarenheter kan komma fram.⁹ Intervjuer har också genomförts med ansvarig rektor på respektive högstadieskola, medan enbart elever intervjuades på de två gymnasieskolorna. Samtliga intervjuer följde en semistrukturerad intervjuguide med frågeställningar, som berör olika aspekter av studiehandledning i enlighet med studiens syfte och frågeställningar (se bilaga 1). Intervjuerna genomfördes på respektive skola samt på Språkcentrum och varade 30-60 minuter. Intervjuerna har ljudinspelats och transkriberats ordagrant.

Etiska övervägande har gjorts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer¹⁰. Samtliga deltagare har informerats om de förutsättningar som gäller för undersökningen och har därefter gett sitt samtycke till deltagande och publicering av forskningsresultat. Alla deltagande garanteras anonymitet och det insamlade datamaterialet har hanterats och kommer fortsatt att förvaras på ett konfidentiellt sätt.

Efter det att jag fick tillträde till de tre grundskolorna och två gymnasieskolorna har jag i tur och ordning informerat berörd rektor samt studiehandledare, lärare och elever. Information om studiens syfte och tillvägagångssätt har delgivits muntligt samt skriftligt via mail till rektorer och lärare och via informationsblad till deltagande elever.

Vid varje intervjutillfälle presenterade jag mig själv och informerade deltagarna muntligt om de forskningsetiska principer, som studien utgår från. Vid elevintervjuerna på de tre högstadieskolor fungerade studiehandledare som tolk, när så behövdes. På de två gymnasieskolorna genomfördes elevintervjuerna utan tolk.

3.3. Analys

Det empiriska material som analyseras i studien består av:

- transkriptioner från 4 gruppintervjuer med nyanlända elever (15 st.) från 3 högstadieskolor,
- transkriptioner från 3 intervjuer med ansvariga rektorer,¹¹
- transkriptioner från 3 gruppintervjuer med lärare och studiehandledare (7 st.) från 3 högstadieskolor,
- transkription från 1 gruppintervju med studiehandledare (4 st.) från Språkcentrum samt
- transkriptioner från 3 gruppintervjuer med nyanlända elever (12 st.) från 2 gymnasieskolor.

I min analys av ovanstående empiriska material utgår jag från hermeneutikens sätt att tolka och förstå.¹² Det innebär att jag strävar efter att förstå studiehandledningens roll och betydelse i relation till de utsagor, som framkommer hos deltagarna. Det betyder vidare att jag strävar efter att förstå skilda såväl som gemensamma erfarenheter av studiehandledning liksom deltagarna skilda positioner. Samtidigt strävar jag efter att distansera mig och kritiskt reflektera kring de utsagor och påståenden som framkommer i intervjuerna och då också i relation till nationell policy och forskning kring flerspråkiga hänsynstaganden.

⁹ Wibeck 2010.

¹⁰ Vetenskapsrådet 2002.

¹¹ På Hisingsskolan och Västra skolan deltog en rektor per intervju. På Östra skolan deltog en rektor och två samordnare i en gruppintervju. Samordnarna var två på grund av tjänstledighet.

¹² Ricoeur 1992; Gadamer 1997.

3.4. Studiehandledning i Göteborgs stad

I Göteborg organiseras studiehandledning på grund- och gymnasieskolor genom Språkcentrum. Under innevarande år, 2019, organiserar Språkcentrum studiehandledning på 188 grundskolor och 22 gymnasieskolor i Göteborg.¹³ Av de 188 grundskolorna utförs studiehandledning i årskurs 7-9 på 52 grundskolor. Det är ofta samma personer som arbetar som studiehandledare under skoldagen och som modersmåls lärare efter skoldagen och de fördelar ofta sin tjänst över flera skolor. Det förekommer också att studiehandledare anställs direkt av en rektor på en viss skola. En inventering genomförd av Språkcentrum 2017 visar följande bild av hur många studiehandledare som, i varierande sysselsättningsgrad, är anställda direkt på en skola (se Tabell 1 nedan):¹⁴

Tabell 1. Studiehandledare anställda direkt på en skola.

Stadsdel	Antal skolor	Antal studiehandledare	Antal språk
Östra Göteborg	8	13	3
Örgryte-Härlanda	3	4	3
Norra Hisingen	2	4	3
Västra Hisingen	3	13	5
Västra Göteborg	Uppgift saknas	Uppgift saknas	4
Angered	Uppgift saknas	21	5

Delrapporten *Hur bidrar studiehandledningen till elevens måluppfyllelse?* visar sammantaget att grundskolans beställningar av studiehandledning från Språkcentrum i Göteborgs stad har minskat sedan hösten 2017 och framhåller ekonomiska faktorer som ett troligt skäl för detta.¹⁵ Samma delrapport belyser att många rektorer upplever att samverkan fungerar bättre med egna studiehandledare anställda på skola (se bilaga 2). Samtidigt framkommer i rapporten att samma rektorer inte upplever att de i tillräckligt hög grad har resurser för att ge studiehandledarna och modersmåls lärarna adekvat kompetensutveckling för sitt uppdrag. Sedan tidigare har Språkcentrum identifierat tydliga utvecklingsområden gällande behovet för studiehandledare att få pedagogisk information i god tid, där handlingsplan för mottagande av nyanlända elever samt dokumenterad kartläggning av elevernas kunskaper ingår.¹⁶ Andra identifierade utvecklingsområden berör behovet av gemensam planeringstid med berörd/berörda lärare.

4. Flerspråkiga elevers lärande

För nyanlända elever som kommer till Sverige gäller att de behöver utveckla kunskap i det svenska språket, vilket för dem kan vara det andra, tredje eller kanske fjärde språket som de lär och tillägnar sig. De flesta människor världen över använder flera språk i sina vardagliga liv¹⁷, något som begreppet *transspråkande* belyser och som omfattar de språkliga och mångfacetterade händelser, som ingår i en

¹³ Av de 52 högstadieskolorna är 42 kommunala skolor och 10 fristående skolor. Av de 22 gymnasieskolorna är 15 kommunala skolor och 7 fristående skolor (statistik från Språkcentrum, Göteborgs stad).

¹⁴ Se bilagan *Hur bidrar studiehandledningen till elevens måluppfyllelse?*

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Auer & Wei 2007.

individens flerspråkiga vardag.¹⁸ I detta ingår också det lärande som sker utanför skolan. De nyanlända elever som kommer till Sverige har oftast erfarenhet av att använda flera språk i sin vardag och har utvecklat många olika kunskaper och färdigheter under sin levnad. De använder skriftspråk via mobiltelefoner och datorer för att hålla kontakt med anhöriga och vänner, skapa nya nätverk och för att nå viktiga mål.¹⁹ En viktig utgångspunkt när det gäller villkor och möjligheter för nyanlända elevers lärande är att ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som de har.²⁰

Nyanlända elever har sitt modersmål med sig och i detta förstaspråk har de utvecklat en språklig *bas* och ofta, men inte alltid, en språklig *utbyggnad*.²¹ Den språkliga basen innebär medvetenhet om det aktuella språkets ljud, förmåga att kunna delta i och göra sig förstådd genom samtal samt kunskap om grundläggande grammatik. Denna bas utvecklas ofta innan skolstart och eleven har vid det laget ett ordförråd på ca 8 000 till 10 000 ord i sitt modersmål. Utbyggnaden av språket förstärks genom skolstarten, då läs- och skrivutvecklingen sker. Nu utvecklas ordförrådet och blir successivt alltmer ämnesspecifikt. Nyanlända elever har haft olika förutsättningar, när det gäller att utveckla språklig bas och utbyggnad på sitt modersmål. Många av dem har tidigare skolgång bakom sig, andra har inte det i särskilt hög grad och en del har inte fått möjlighet att lära sig att läsa och skriva på vare sig sitt modersmål eller på något annat språk. Ett väl utbyggt ordförråd på modersmålet stärker en elevs möjlighet att bygga upp motsvarande ordförråd på nästa språk, detsamma gäller kunskaper om grammatik samt läs- och skrivförmåga från ett språk till ett annat.²² För att förstå innebörden i en text behöver eleven förstå minst 75 % av innehållsorden.²³ Det är därför av vikt att nyanlända elever får rika möjligheter till kontakt med språket, när de ska lära sig svenska.²⁴ Ett sådant kommunikativt förhållningssätt till språket innebär att lyssna och försöka förstå sammanhanget, fastän eleven i fråga kanske inte förstår alla ord. Det innebär också att eleven behöver våga prata och försöka formulera sig, trots att eleven inte kan alla ord eller inte ännu kan uttrycka sig med korrekt meningsbyggnad. Språkutveckling tar tid och för att nå så goda kunskaper som möjligt på det nya språket, behöver nyanlända elever en trygg miljö, där de vågar kommunicera på svenska i meningsfulla sammanhang. De behöver exponeras för det svenska språket i så hög grad som möjligt. Samtidigt behöver nyanlända elever få ta stöd från sitt modersmål och dra nytta av det, när det lär om och tar till sig olika ämnesinnehåll, där ämnet svenska ingår. I genomsnitt räknar man med att det tar minst fem år för en elev att uppnå åldersrelevant nivå i ett andraspråk, det vill säga samma nivå som sina jämnåriga klasskamrater, som växt upp med språket som sitt förstaspråk.²⁵ För att nyanlända elever ska kunna gå vidare i sin skolgång och på sikt utveckla goda kunskaper i svenska, är de beroende av en språk- och kunskapsutvecklande undervisning, något som redogörs för i det följande.

¹⁸ García 2009; Palsrud et.al. 2018; Svensson 2017.

¹⁹ Wedin 2013.

²⁰ Ibid.

²¹ Viberg 1993, 1996.

²² Axelsson 2013; Thomas & Collier 1997.

²³ Hyltenstam 2007.

²⁴ Lindberg 2005.

²⁵ Cummins 2000; Hakuta, Butler & Witt 2000; Thomas & Collier 1997.

4.1. Språk- och kunskapsutvecklande förhållningsätt

Alla elever lär lättast och mest effektivt via det språk som de behärskar bäst. Samtidigt är det självklart så att alla elever behöver lära sig majoritetsspråket i det land som de befinner sig i. I språk- och kunskapsutvecklande undervisning får elever möta språk i sammanhang, där ämnesinnehållet görs begripligt och används i deras egen kommunikation²⁶. Cummins betonar tre fokus som behöver beaktas och som är avhängiga varandra: fokus på undervisningens innehåll, fokus på aktiv språkanvändning och fokus på språkets form och struktur. När ämnesinnehåll av något slag gjorts begripligt, kan elever genom aktiv språkanvändning utveckla förståelse för specifika ämnesbegrepp och för innehållet i stort, vilket kan ske genom exempelvis dramatisering, samtal och skrivande. Den aktiva språkanvändningen handlar här om någon form av dialogisk interaktion kring undervisningens innehåll och den kommunikation mellan eleverna och mellan läraren och eleverna som möjliggörs kring det.²⁷ Successivt behöver aspekter som rör språkets form, som exempelvis bokstäver och ljud samt regler för stavning och meningsbyggnad, integreras. För de nyanlända elever som får sin första läs- och skrivundervisning på svenska och ännu inte behärskar detta språk, innebär det att de ställs inför att utforska delvis 'nya' språkljud²⁸. Dessa elever har i olika hög grad utvecklat medvetenhet om språkljud i sitt modersmål. Eftersom det svenska skriftspråket baseras på principen att ett språkljud motsvarar en bokstav, är fonologisk medvetenhet, medvetenhet om språkljud, en förutsättning för att på sikt utveckla en automatiserad avkodning. Fokus på språk kan även beröra jämförelser mellan språk liksom mellan olika skriftspråkliga system. Om och när elever får jämföra olika skriftspråk, som är av betydelse för dem, kan det leda till att de utvecklar en språklig medvetenhet, det vill säga en förmåga att tänka om, resonera kring och leka med språk.²⁹

När det gäller regler om grammatik blir hänsynstaganden som berör elevernas ålder, men också deras tidigare skolbakgrund, av vikt. Nyanlända elever kan, som alla elever, dra nytta av en grammatisk regel eller ett grammatiskt förklaringsätt, om det ligger på en nivå som matchar deras språkutveckling.³⁰ Sådana hänsynstagande berör också balansakten mellan a) att först förklara och gå igenom en grammatisk regel/struktur och sedan öva på den eller b) använda språket funktionellt och sedan successivt göra eleverna uppmärksamma på grammatiska regler/strukturer. Oavsett utgångspunkt är det viktigaste att innehållet görs begripligt och att eleverna kan dra nytta av den undervisning de får. Elever, som inte har tidigare skolbakgrund bakom sig, gynnas generellt av en mer utforskande och funktionell undervisning, där de successivt görs uppmärksamma på grammatiska strukturer, vilket även gäller yngre barn.

Dialogisk interaktion kring ämnesinnehåll förutsätter en tydlig struktur gällande vilka ämnesspecifika begrepp som ska introduceras eller fördjupas i undervisningen och hur eleverna görs delaktiga i detta. Sådan undervisning kräver planering och lyhördhet från lärares och studiehandledares sida. Cummins betonar vidare vikten av elevers maximala identitetsinvestering och maximala kognitiva engagemang³¹. Maximal identitetsinvestering handlar om att investera av sin egen identitet, det vill

²⁶ Cummins 2001, 2017; Schmidt & Wedin 2017.

²⁷ Lindberg 2013; Schleppegrell 2004.

²⁸ Schmidt & Wedin 2017.

²⁹ Laursen 2015.

³⁰ Pienemann 1998; Tornberg 2000.

³¹ Cummins 2001, 2017.

säga att eleven vågar visa vad den känner och tänker i relation till undervisningens innehåll för att därigenom utveckla språk och kunskap. När en nyanländ elev får studiehandledning på sitt modersmål, kan det innebära att eleven utmanas kognitivt på ett maximalt sätt. Det kan exempelvis handla om att eleven via sitt modersmål förmår att visa på fördjupade och komplexa ämneskunskaper samtidigt som den använder ämnesspecifika begrepp. Cummins framhåller att det finns en ömsesidighet mellan kognitivt engagemang och identitetsinvestering, då förbättrade studieresultat ger ökad självkänsla.³²

Genom att växla mellan sitt starkaste språk - modersmålet - och målspråket - svenska - kan nyanlända elever successivt utveckla förståelse för ämnesspecifika ord och begrepp. Det senare innebär en transspråkande pedagogisk praktik med målet att ge eleverna maximal möjlighet att använda samtliga sina språkliga resurser för att nå skolframgång och genom det framstå som kompetenta³³. Eleverna kan exempelvis skriva texter inom ett visst kunskapsområde på sitt modersmål och därefter på svenska.³⁴ På så vis kan varje elev skapa tvåspråkiga texter, något som skulle kunna ske i samverkan mellan studiehandledare och ämneslärare. Svensson³⁵ beskriver hur lärare, studiehandledare och elever kan arbeta transspråkande med innehållsord knutna till ett visst ämne (som exempelvis fotosyntesen i ämnet biologi) i kombination med funktionsord (som exempelvis lägesbestämmande prepositioner eller konjunktioner som binder ihop satsen). För eleverna innebär detta att minst två språk är i fokus: deras förstaspråk och majoritetsspråket svenska. Om sådana transspråkande praktiker ska möjliggöras för elever, krävs en kontinuerlig samverkan mellan lärare och studiehandledare kring undervisningens innehåll och genomförande.

4.2. Att stödja språk och identitet – nödvändigheten av det inkluderande mötet

Flera studier visar att nyanlända elever upplever att de befinner sig utanför majoritetssamhället.³⁶ För att kunna utveckla kunskaper i det svenska språket och i olika skolämnen och för att komma in i det svenska samhället, är nyanlända elever beroende av att få bygga relationer till människor i Sverige. Dessa möjligheter till möten berör exempelvis på vilka sätt, som nyanlända elever stöttas i att utveckla kamratrelationer med övriga elever på sin skola eller på vilka sätt, som de inkluderas i fritidsaktiviteter tillsammans med människor i sitt närområde.

4.2.1. Dialogisk integration: en pendling mellan universella och partikulära utgångspunkter

En komplex och viktig frågeställning för varje samhälle med demokratiska ambitioner är på vilka sätt människor kan leva samman i tolerans och med respekt för varandra. Flera forskare och filosofer pekar på nödvändigheten av dialogiska förhållningssätt, som utgår från såväl universella som partikulära utgångspunkter.³⁷ Sådana förhållningssätt innebär en ständigt pågående pendling mellan det välkända och det okända. När vi talar om det 'universella' och det 'partikulära', syftar det universella på det som kan ses som gemensamt för alla människor och det partikulära på det som står för en särskild skillnad. Det universella kan också ses, som det som utgör norm för majoriteten i ett samhälle, något som det i

³² Ibid.

³³ Svensson 2017.

³⁴ Cummins & Early 2011.

³⁵ Svensson 2017.

³⁶ Bunar 2001; Hagström 2018; Runfors 2003; Sernhede 2009; Stretmo & Melander 2013.

³⁷ Se Gustavsson 2009, s. 164-190. Se också Appiah 2007; Benhabib 2004.

egentlig mening hela tiden pågår en förhandling om. Det partikulära blir då lika med de uttryck och ståndpunkter, som på olika sätt utmanar majoritetssamhällets normer.

I den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har en majoritet av världens länder skrivit under det, som enkelt uttryckt, berör rättvisa och jämställdhet mellan människor, det vill säga grundläggande och universella rättigheter för alla människor.³⁸ I barnkonventionen uttrycks liknande universella rättigheter, när det gäller alla barns lika värde, där barnets bästa alltid ska beaktas.³⁹ Barnkonventionen framhåller vidare barns rätt till åsikts- och yttrandefrihet liksom deras rätt till att använda sitt eller sina språk.⁴⁰ Dessa universella rättigheter ska, enligt såväl barnkonventionen som deklarationen om de mänskliga rättigheterna, gälla oavsett skillnader mellan människor. Skillnader mellan människor berör exempelvis hudfärg, genus, sexuell läggning, ålder, etnicitet eller funktionshinder av olika slag. Dessa sociala faktorer griper dessutom tag i varandra och samvarierar.⁴¹ Det senare gör att elever med en viss etnisk bakgrund, eller för den delen nyanlända elever, inte kan beskrivas på enbart ett sätt, då också genus, socioekonomisk bakgrund och ålder spelar roll. Universella rättigheter tangerar oavbrutet partikulära aspekter, det vill säga sociala faktorer som kan beskrivas som skillnader mellan människor. Dessa rättigheter handlar om att ingen människa ska utsättas för diskriminering eller begränsning i sitt liv oberoende av exempelvis språk, genus, etnicitet eller någon annan social faktor. Gränsen för dialog och hur långt vi kan sträcka oss i densamma är avhängigt det som berör människors lika värde, och då såväl barns som ungas och vuxnas.

Dialogisk integration är inte en modell, som enkelt kan appliceras i ett visst lokalt sammanhang på en viss grupp av människor. Det är istället, som jag hoppas har framgått, en tankegång om vikten av pendlingen och utbytet mellan majoriteten och minoriteterna i ett samhälle, om vikten av lyhörd dialog, för att vi alla ska kunna vara delaktiga i samhället och, ytterst, för att demokratin i vårt samhälle ska utvecklas och bevaras.

4.2.2. Språk och makt

Beroende på orsaker som kolonisering, förtryck och migration har språk i alla tider berört aspekter av makt. Cummins⁴² framhåller att dessa historiska aspekter kring språk och makt än i dag påverkar elever, som har en annan språklig och kulturell bakgrund än majoritetskulturen. Med referens till olika stadsdelar i Göteborg har monokulturella områden, med relativt högutbildade invånare, hög och stabil måluppfyllelse, medan mångkulturella och flerspråkiga områden, med en generellt lägre utbildningsnivå, präglas av skolverksamheter där måluppfyllelsen är låg.⁴³ Mot bakgrunden av att vart fjärde barn i Göteborg är flerspråkigt drar Widigson slutsatsen att studiehandledning på det starkaste språket, elevernas modersmål, tillsammans med språk- och kunskapsutvecklande undervisning är avgörande för att skolan ska kunna infria sitt kompensatoriska uppdrag⁴⁴. Den utbildningspolitiska debatten rymmer dock betydligt fler röster, och inte minst fler åsikter, än den sistnämnda. I dag hörs

³⁸ FN 1948.

³⁹ Unicef 1989.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ de los Reyes et.al. 2005

⁴² Cummins 2000.

⁴³ Widigson 2018.

⁴⁴ Ibid.

politiska röster i Sverige, som, utifrån en enspråkig norm, ifrågasätter såväl modersmålsundervisning som studiehandledning. Det senare tydliggörs i en debattartikel från 2019 i Svenska Dagbladet, där 22 språkforskare argumenterar mot en enspråkig norm, och för fram att forskning tvärtom visar "att möjligheterna att utveckla ett starkt modersmål snarare främjar utvecklingen av andra språk".⁴⁵ Debattartikelns innehåll utgör i sig ett exempel på de olika utgångspunkter som finns i vår samtid gällande språkets roll och plats i undervisningen. De lagar, som vi idag har i Sverige, värnar både det egna modersmålet och det svenska språket. I Språklagen framhålls att människor som bor i Sverige ska ges möjlighet att lära sig och använda svenska.⁴⁶ Om man tillhör en nationell minoritet gäller detsamma för det aktuella minoritetsspråket. Samma möjligheter att använda och utveckla språket skall ges den som har ett annat modersmål. Den språksyn som ligger bakom dessa lagar vilar på förståelsen av att en människas modersmål också handlar om samma människas identitet, kultur, historia och tillhörighet.

5. Nationell policy: studiehandledning för nyanlända elever

Genom skollagen, läroplanen för grund- och gymnasieskolan samt genom övriga riktlinjer och rapporter från Skolverket respektive Skolinspektionen kommuniceras och skapas nationell policy kring studiehandledning. Denna policy kommuniceras från staten till huvudmän och vidare ner till rektorer, lärare och studiehandledare på genomförandenivå⁴⁷. I det följande beskrivs den policy, i form av regleringar och intentioner om studiehandledning, som idag finns tillgänglig.

Med utgångspunkt i skollagen och olika skolformers läroplaner står det klart att grund- och gymnasieskolan har ett ansvar för alla elevers lärande, välbefinnande och utveckling, vilket inkluderar nyanlända elever. År 2016 tillsatte regeringen en utredning med uppdrag att föreslå förbättringar för utbildningen av nyanlända elever i grundskolans årskurs 7-9.⁴⁸ De förslag som sedan lades fram berörde ökade möjligheter till anpassad timplan i högstadiet i form av exempelvis utökad undervisning i ett mindre antal ämnen, möjlighet att få studiehandledning på förstaspråket utan att det faller inom ramen för särskilt stöd samt införandet av en individuell studieplan.⁴⁹ Samtliga dessa förslag trädde i kraft i augusti 2018. För nyanlända elever som tagits emot och vars kunskaper har bedömts, ska en individuell studieplan upprättas senast två månader efter mottagandet. Dessa elever ska även kunna ges undervisning enligt en anpassad timplan, där vissa ämnen prioriteras och utökas i undervisningstid. I grundskolan organiseras undervisning för nyanlända elever genom direktintegrering i ordinarie klass och/eller genom förberedelseklass. Sedan juli 2016 är den sistnämnda undervisningsformen reglerad i skollagen med konsekvensen att undervisning i förberedelseklass är begränsad till maximalt två år.⁵⁰ Eleverna ska också få studiehandledning på sitt modersmål, om så behövs. Studiehandledning kan genomföras inför, under och efter lektioner i olika ämnen alternativt organiseras som språkverkstad/-stuga, där det sistnämnda avser en mer generell och öppen verksamhet, där vägledning ges till nyanlända elever.⁵¹ Studiehandledning ska utgå från innehållet i olika kurs- och ämnesplaner och kan

⁴⁵ Felaktig språksyn bakom SD:s språkpolitik 2019.

⁴⁶ Språklagen 2009.

⁴⁷ Nihlfors & Johansson, 2015.

⁴⁸ Dir. 2016:67.

⁴⁹ Prop. 2017/18: 194; SOU 2017:54.

⁵⁰ SFS 210:800 kap. 3 12 g §, 12 h §.

⁵¹ Skolverket 2016a.

motiveras som *extra anpassning* under en period inom ramen för den ordinarie undervisningen samt som *särskilt stöd*.⁵² Extra anpassning kan handla om nyanlända elever med tidigare skolbakgrund som via studiehandledning på sitt modersmål kan visa ämneskunskaper och komma vidare i sin skolgång samtidigt som ämnesbegrepp och ämnesinnehåll introduceras på det svenska språket. Studiehandledning som *särskilt stöd* ska ges, när det finns en risk att elever, trots extra anpassning, riskerar att inte nå ett eller flera kunskapskrav i ett eller flera ämnen.

Ytterst är det rektors ansvar att se till att skolan kontinuerligt kartlägger alla elevers språk- och kunskapsutveckling samt elevers eventuella behov av studiehandledning. Rektors ansvar handlar även om att, om så behövs, se till att elevens ytterligare specialpedagogiska behov utreds och, om så krävs, upprätta åtgärdsprogram.⁵³ För att upptäcka och förstå elevers olika stödbehov gällande studiehandledning har Skolverket utvecklat ett kartläggningsmaterial⁵⁴. Materialet består av tre steg varav de två första är obligatoriska. Steg 1 kartlägger elevens språkliga färdigheter och erfarenheter och steg 2 elevens kunskaper inom områdena litteracitet och numeracitet. Litteracitet handlar om elevens användning av skriftspråk i olika sammanhang och för olika syften medan numeracitet avser elevens förmåga att använda matematiskt tänkande när det gäller att lösa problem, föra resonemang, argumentera och motivera sina lösningar. Steg 3 kartlägger elevens kunskaper i 15 av grundskolas ämnen.⁵⁵

5.1. Hinder och framgångsfaktorer för studiehandledning

Skolinspektionen har på senare år genomfört granskningar kring mottagandet av nyanlända elever samt kring den studiehandledningen de erhåller.⁵⁶ De hinder som identifierats i dessa granskningar innebär sammantaget att individuellt anpassade lösningar för nyanlända elever många gånger inte möjliggörs. I den granskning, där fokus är på mottagandet av nyanlända elever, framkommer att inledande kartläggning av nyanlända elevers språk- och ämneskunskaper inte alltid sprids samt att rektors ansvar för kartläggning och organisation av nyanländas undervisning många gånger framstår som otydligt.⁵⁷ I den granskning, där fokus är på studiehandledning för elever i årskurs 7-9, påvisas att den inte alltid innebär ett tillräckligt stöd för att eleverna ska kunna nå olika kunskapskrav. De orsaker som lyfts fram i detta avseende, berör ämneslärares och studiehandledares kompetens, möjligheter för deras samverkan, organisationen av studiehandledning, huruvida studiehandledare ingår i arbetslag eller ej samt de metoder och verktyg som används för studiehandledningen⁵⁸ Vidare framhålls att det ibland finns en bristande förståelse för studiehandledares uppdrag. Rapporten betonar att studiehandledning är ett pedagogiskt uppdrag, som inte kan reduceras till tolkning eller översättning.

Vad behöver då, enligt Skolinspektionen, göras för att överkomma dessa hinder? De framgångsfaktorer som lyfts fram kring mottagandet framhåller a) vikten av att en inledande bedömning görs så tidigt som möjligt och att den sprids b) vikten av samverkan kring och en helhetssyn

⁵² Skolverket 2015.

⁵³ Skolverket 2014, 2015.

⁵⁴ Skolverket 2018.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Skolinspektionen 2017a, 2017b.

⁵⁷ Skolinspektionen 2017a.

⁵⁸ Skolinspektionen 2017b.

på nyanlända elever c) betydelsen av höga förväntningar och mycket stöd till nyanlända elever samt d) en tydlig roll- och ansvarsfördelning mellan rektor, lärare och övrig skolpersonal⁵⁹. De framgångsfaktorer som lyfts fram kring studiehandledning i årskurs 7-9 ligger i linje med de ovan nämnda. För att kunna ha höga förväntningar och för att kunna ge adekvat stöd till nyanlända elever framhålls att undervisningens innehåll och genomförande måste utgå från elevens språk- och ämneskunskaper. På så vis blir kontinuerlig kartläggning avgörande, där det också behöver ingå att eleverna själva får återkoppling på sitt lärande. Möjligheter till flexibilitet, vad gäller hur undervisningen läggs upp för olika elever samt samverkan mellan studiehandledare och ämneslärare, där de får tid och möjligheter att mötas för att gemensamt skapa sig en bild av elevens kunskaper, är också av avgörande betydelse.⁶⁰ En avgörande framgångsfaktor är att skolan som helhet har en förståelse för studiehandledning som stödsats, där det ingår att huvudmännen tar ett tydligt ansvar för studiehandledares kompetensutveckling.

5.2. Språkintröduktion

Efter högstadiet studerar en betydande andel av nyanlända elever vidare på gymnasieskolans språkintröduktion. Programmet vänder sig till nyanlända ungdomar med inga eller nyligen påbörjade färdigheter i svenska språket och som inte uppnått behörighet till ett nationellt program på gymnasiet. Språkintröduktion syftar till att erbjuda en utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket, så att eleverna kan slussas vidare till ett annat program eller till annan utbildning⁶¹.

Skolinspektionen har under 2016 även granskat språkintröduktionens roll och betydelse i gymnasieskolan. I granskningen framkommer att utbildningen generellt sett är för homogent utformad i relation till nyanlända elevers behov och förutsättningar samt att kartläggningen av elevernas tidigare skolbakgrund, kunskaper och tidigare erfarenheter i flera fall brister⁶². Eleverna får många gånger enbart studera ett fåtal ämnen vid sidan av ämnet svenska som andraspråk. Enligt granskningen framträder ett bristperspektiv, det vill säga ett alltför starkt fokus på det som eleven ännu inte kan, vilket leder till att elever tvingas studera på en alltför låg nivå och/eller sänker sina egna ambitioner gällande sin egen förmåga. Det framkommer att elevernas lagliga rätt till studiehandledning och modersmålsundervisning inte tillgodoses vid många av skolorna. En del av de identifierade bristerna förklaras av huvudmännen och de berörda skolorna bero på den ökade tillströmningen av nyanlända elever under 2015 och den utmaning det innebar. Granskningen visar också att endast en av 42 skolor planerar för att använda sig av fjärrundervisning, något som skulle kunna tillgodose elevernas behov av studiehandledning och modersmålsundervisning, där resurser i ett visst språk inte finns.

De framgångsfaktorer, som lyfts fram i granskningen kring språkintröduktion, är vikten av att studie- och yrkesvägledning kommer in i ett tidigt skede och som en integrerad del i utbildningen.⁶³ Rapporten pekar på vikten av att erbjuda eleverna praktik eller möjligheter att 'skugga' ett lämpligt nationellt gymnasieprogram som ett sätt att stärka såväl elevens språkutveckling som tilltro inför framtiden. Rapporten belyser på flera sätt den svåra situation som de nyanlända, och många gånger

⁵⁹ Skolinspektionen 2017a.

⁶⁰ Skolinspektionen 2017b.

⁶¹ 17 kap. 3 och 12 §§ skollagen SFS 2010:800.

⁶² Skolinspektionen 2017c.

⁶³ Ibid.

ensamkommande, eleverna befinner sig i och hur den riskerar att leda till psykisk ohälsa. Elevhälsans betydelse lyfts fram liksom det tydliga sambandet mellan skolprestation och psykiskt välmående.

Skolverket har i ett antal rapporter visat att det finns problem med genomströmningen på språkintruktionsprogrammet.⁶⁴ Det framkommer att mindre än en tredjedel av de elever som påbörjade sina studier på programmet år 2011, gick vidare till något nationellt gymnasieprogram inom fyra år. En femtedel av samma grupp gick vidare till studier inom vuxenutbildningen, en femtedel arbetade och ytterligare en femtedel var varken registrerade i arbete eller studier. Samtidigt visar den internationella studien PISA, som jämför 15-åriga elevers kunskaper inom ämnesområden som berör naturkunskap, läsförståelse och matematik, att Sverige är ett av de deltagande länder som uppvisar störst skillnad i resultat mellan inrikes- och utrikesfödda elever i Sverige.⁶⁵ PISA-undersökningarna visar att tid i landet samt socioekonomisk bakgrund har betydelse för skolresultaten.

5.3. Språkintruktionsprogrammet och den 'nya gymnasielagen'

För språkintruktionsprogrammet på gymnasiet gäller att elevernas språk- och ämneskunskaper ska bedömas omgående. Språkintruktionsprogrammet ska innehålla undervisning i grundskoleämnena svenska eller svenska som andraspråk samt de ämnen som eleven behöver för sin fortsatta utbildning.⁶⁶ Sedan den 25 september 2018 tillämpas den nya gymnasielagen.⁶⁷ Lagen innebär att minderåriga elever, som kom till Sverige före den 24 november 2015, men som hann fylla 18 år innan deras asylärende avgjordes, kan få tillfälligt uppehållstillstånd för att studera på gymnasiet. För att få tillfälligt uppehållstillstånd för gymnasiestudier ska a) beslutet om utvisning ha fattats när den sökande är 18 år eller äldre b) personen befinna sig i Sverige när ansökan görs och c) de studier som bedrivs vara aktiva. Det uppehållstillstånd som ges för detta syfte kan variera i längd och ansökas om på nytt. För att få fortsatt uppehållstillstånd måste personen fullfölja gymnasieutbildningen. Därefter har personen sex månader på sig att hitta ett fast jobb och det är sedan möjligt att ansöka om permanent uppehållstillstånd. Lagen gäller till och med den 19 juli 2019 och inkluderar såväl ensamkommande ungdomar som ungdomar som kommit tillsammans med sin familj. Den 20 juli 2019 kommer en ny lag att träda i kraft med motsvarande bestämmelser.⁶⁸

5.4. Sammanfattning

Det finns idag en ökad medvetenhet om det egna språkets betydelse, något som inneburit att kravet på hänsynstagande och förståelse för elevers flerspråkiga resurser har förstärkts, vilket synliggörs i nationell policy för grund- och gymnasieskolan och som också framhålls i Språklagen och Barnkonventionen.⁶⁹ Nationell policy visar sammantaget på höga ambitioner gällande skolans kompensatoriska uppdrag kring nyanlända elever. Dessa ambitioner har stärkts och tydliggjorts på senare år. Rektors övergripande ansvar för undervisningens organisation och genomförande framhålls. De har ett särskilt ansvar för att säkerställa att inledande kartläggning görs och att en individuell studieplan upprättas. I och med möjligheterna till anpassad och prioriterad timplan, finns

⁶⁴ Skolverket 2017a, 2017b, 2016b.

⁶⁵ Skolverket, 2016c, 2013

⁶⁶ Skolverket 2015; 6 kap. 8 § gymnasieförordningen.

⁶⁷ Migrationsverket 2019.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Språklagen 2009; Unicef 1989.

nu ett större friutrymme än vad som förut var fallet. Det står samtidigt klart att det är under en relativt kort tid, fyra år, som nyanlända elever anses vara nyanlända, något som väcker frågor om vilka extra anpassningar som eleverna erhåller efter denna tidsperiod. Samtidigt kvarstår kravet om likvärdig utbildning för alla.⁷⁰ Likaså kvarstår det faktum att elever, enligt skollagen, har rätt till modersmålsundervisning om språket är elevens dagliga umgängesspråk och om eleven har grundläggande kunskaper i språket samt att eleven har rätt till studiehandledning på sitt modersmål om eleven behöver det för att nå ett eller flera kunskapskrav.⁷¹ De brister gällande mottagande av nyanlända elever och genomförande av studiehandledning på högstadiet samt de brister kring gymnasieskolans språkintröduktion som identifierats av Skolinspektionen⁷², visar på ett gap mellan uttryckta intentioner i nationell policy å ena sidan och undervisningspraktiker, där nyanlända elever ingår, å andra sidan.⁷³

⁷⁰ SFS 2010:800.

⁷¹ Ibid.

⁷² Skolinspektionen 2017a, 2017b, 2017c.

⁷³ Se också Axelsson 2015; Hagström 2018.

6.Resultat

I ett första steg presenteras deskriptiva resultat från de tre grundskolorna, där elevers, rektorers samt studiehandledares och lärares röster om studiehandledningens roll och betydelse framträder. I ett andra steg tas steget över till gymnasiet, där elevers röster om studiehandledning framträder.

I det följande presenteras elevernas, rektorernas samt studiehandledarnas och lärarnas utsagor från de tre högstadieskolorna omväxlande om varandra. De tankar och erfarenheter som deltagarna uttrycker via sitt tal och utifrån sina olika positioner bildar en väv av utsagor om studiehandledningens roll och betydelse, som inkluderar teman som samverkan, kartläggning, organisation och upplägg av samt lärdomar kring studiehandledning.

6.1. ”Vi har kommit och vi är nya”

Bland de 15 nyanlända eleverna på de tre högstadieskolorna har 10 elever somaliska, 4 arabiska och 1 elev kurdiska som sitt förstaspråk (se Tabell 2 nedan). Två av eleverna går i årskurs 8 och resterande i årskurs 9. Eleverna är i de flesta fall jämnåriga med sina klasskamrater. 13 av 15 elever deltar i modersmålsundervisning och samtliga elever faller inom ramen för Skolverkets definition för nyanlända. Flera av eleverna är ensamkommande. Samtliga ger uttryck för att studiehandledning har haft och har en avgörande betydelse för deras skolgång. Eleven Abdi förklarar: ”Vi har kommit och vi är nya” och eleven Sana säger: ”Det är när man är ny man behöver det mest”.

Tabell 2. *Elever högstadiet* (fingerade namn).

Elever åk 8 (13) åk 9 (2)	Ankomst	Skolbakgrund
♀ Zamzam, somaliska, swahili	2013	3 år (swahili)
♀ Sana, arabiska	2013	3 år
♂ Ikran, somaliska	2015	5 år
♂ Hassan, arabiska	2015	6 år
♂ Abdi, somaliska	2015	2 år
♀ Sahra, somaliska	2018	4 år
♀ Sumaya, somaliska	2017	3 år
♂ Mustafa, arabiska	2017	3 år
♀ Ifrah, somaliska	2017	2 år
♀ Yasmin, arabiska	2017	8 år
♀ Runak, kurdiska, turkiska, arabiska	2018	8 år (4 länder)
♀ Zoya, somaliska	2017	6 månader
♀ Subeeda, somaliska	2015	1 år
♂ Mohamed, somaliska	2017	10 månader
♀ Najla, somaliska	2016	Ingen

6.2. Synen på och organisering av studiehandledning

Samtliga rektorer ser studiehandledning som ett stöd för nyanlända elever och deras lärande. De uttrycker detta på delvis olika sätt. Rektor på Västra skolan ser studiehandledning som en ”nödvändighet för nyanlända elever” och säger: ”Skollagen säger att vi ska ge det stöd som eleverna behöver”. Rektor på Hisingsskolan uttrycker att ”tanken med studiehandledning är ju att eleverna ska komma ifatt” och exemplifierar det med att nyanlända elever med tidigare skolbakgrund direkt ska

kunna följa med i ämnesundervisning genom studiehandledning. Rektor på Östra skolan framhåller att elever lär sig genom sitt starkaste språk och förklarar att elevernas språkutveckling i såväl modersmålet som svenska gynnas om de får studiehandledning. ”Nummer ett för att få studiehandledning är att det ska gynna elevens måluppfyllelse”, säger sistnämnda rektor. Såväl rektor på Västra som på Östra skolan framhåller värdet av flerspråkighet och de lyfter också fram vikten av flerspråkiga lärare.

6.2.1.Kartläggning

Nyanlända elever som kommer till Göteborg tillbringar initialt en månad på någon av stadens mottagningsenheter. Här kartläggs nyanlända elevers erfarenheter, kunskaper och tidigare skolbakgrund med hjälp av Skolverkets kartläggningsmaterial steg 1-2.⁷⁴ Rektorerens beskrivningar av hur de fortsatta pedagogiska insatserna går till, med utgångspunkt i kartläggningen, skiljer sig åt. Rektor på Hisingskolan beskriver den kartläggning, som skolan får del av från mottagningsenheten, som ”ganska omfattande” och menar att den ”bäst fångar upp de elever som har tidigare skolgång bakom sig”. Samma rektor menar att det inte alltid är helt självklart eller enkelt att bedöma vilket språk, som är elevens starkaste språk. Rektor och samordnare på Västra skolan beskriver att de planerar elevernas fortsatta skolgång utifrån denna tidigare kartläggning. Rektor säger att ”på Västra skolan finns det lika många individuella scheman som elever och ändringar görs kontinuerligt”. Rektor på Östra skolan beskriver att det är ”läraren i svenska som andraspråk som har ansvar för förberedelsegruppen, träffar eleverna och går igenom kartläggningen”. Därefter har de, återger samma rektor, ett nytt samtal med eleven och det är i samband med det som en individuell studieplan upprättas. Östra skolans rektor beskriver den fortsatta rutinen på följande sätt:

”Rutinen är att ämnesläraren, om den upptäcker efter någon kartläggning eller ser att oj, den här eleven behöver studiehandledning så måste den kontakta elevens mentor. Det är mentor som fyller i önskemål om studiehandledning och lämnar till mig och det är sedan jag som bedömer om eleven ska ha studiehandledning eller inte. Sedan går beställningen till Språkcentrum.”

Gällande det tredje steget i Skolverkets kartläggningsmaterial framkommer att man på Hisingskolan och Västra skolan ännu inte har rutiner för vem som ska genomföra det liksom när, något som man dock har på Östra skolan.

6.2.2.Organisation

Den studiehandledning, som studiehandledarna från Språkcentrum genomför, omfattar i genomsnitt 1-2 timmar per elev och vecka. Den studiehandledning, som organiseras på de tre skolorna, omfattar ca 2 timmar per elev och vecka och inkluderar enbart gruppen nyanlända elever. Enligt rektorerna på de tre högstadieskolorna är det studiehandledaren, läraren i svenska som andraspråk och berörd klasslärare/mentor, som gör avvägningar gällande anpassningar av undervisningen för en nyanländ elev och ofta i samråd med elevhälsan, något som sedan återkopplas till rektor.

⁷⁴ Skolverket 2018 (det finns 3 steg i kartläggningsmaterialet).

På samtliga tre högstadieskolor skrivs en nyanländ elev direkt in i en ordinarie klass. Det skiljer sig sedan åt från elev till elev hur stor del av undervisningen som sker där. På Hisingsskolan respektive Östra skolan finns en förberedelseklass, där många av de nyanlända eleverna får sin undervisning vissa lektioner. På Västra skolan finns inte någon förberedelseklass.

Västra respektive Östra skolan har två egna studiehandledare anställda i somaliska respektive arabiska. Övrig studiehandledning ombesörjs på samtliga tre skolor via Språkcentrum, vilket handlar om en lång rad språk, när det gäller Hisingsskolan och Östra skolan, och enbart kurdiska, när det gäller Västra skolan. Hisingsskolan har tidigare haft flera egna studiehandledare anställda på heltid. I dag är en av dessa kvar som fast anställd, men nu i rollen som resurslärare.

Rektor på Östra skolan betonar att en nyanländ elev inte per automatik blir placerad i förberedelseklass. "Kommer de med fullständig skolbakgrund så är det många som går direkt ut i ordinarie klassundervisning med studiehandledning", berättar rektor, som vidare förklarar att många av eleverna inledningsvis behöver extra stöd i svenska som andraspråk, vilket oftast sker i förberedelseklassen. Samma rektor anger att det är vanligt att de nyanlända eleverna har praktiska och estetiska ämnen och/eller något annat ämne i den ordinarie klassen. Rektor på Östra skolan beskriver hur studiehandledning som extra anpassning kan handla om att en viss elev "läser studiehandledning kanske under några veckor bara, inför ett prov eller så". Särskilt stöd, enligt samma rektor, innebär en långvarighet i stödet som ofta sträcker sig över hela läsåret och som då, enligt samma rektor, "kräver en pedagogisk utredning". Vidare framhåller denna rektor att det i de naturorienterade och samhällsorienterade ämnena inte är det svenska språket utan kunskaperna som bedöms. Enligt denna rektor har man underlättat för dessa elever att genom studiehandledning visa sina kunskaper och därigenom kunna ges möjligheten att få ett betyg, som motsvarar deras prestationer.

Rektor och samordnare på Västra skolan gör en uppskattning att eleverna tillbringar ungefär hälften av tiden i klassrummet och hälften av tiden i ett grupprum. Till skillnad från de två sistnämnda skolorna har Hisingsskolan valt en annan väg, när det gäller organisering av studiehandledning. På grund av vad rektor beskriver som en "ekonomisk jättekostnad" har de tidigare fast anställda studiehandledarna dragits in. Nu beställs studiehandledning från Språkcentrum och den organiseras företrädesvis gruppvis efter skoldagens slut.

6.3. Professionell samverkan för studiehandledning

De nio studiehandledare⁷⁵ som deltar i studien är fast eller visstidsanställda på Språkcentrum alternativt fast anställda på den skola där de arbetar heltid (se Tabell 3 nedan). De språk, som de genomför studiehandledning i, är somaliska, arabiska, turkiska, italienska och tyska. Fyra av studiehandledarna har sedan tidigare någon form av lärarutbildning från sitt hemland, tre är utbildade jurister, en har studerat sociologi i sitt hemland och ytterligare en närmar sig slutet på sina ingenjörstudier på universitetsnivå i Sverige. Samtliga har kommit till Sverige i vuxen ålder och efter det lärt sig det svenska språket. De lärare som deltar i studien undervisar i svenska, matematik,

⁷⁵ Hussein har tidigare arbetat som studiehandledare på Hisingsskolan och är nu istället anställd som resurslärare. I rapporten benämns Hussein som studiehandledare.

samhällsorienterande ämnen och/eller svenska som andraspråk. De två lärare som undervisar i svenska som andraspråk undervisar all sin tid i förberedelseklass. Samtliga dessa lärare samverkar med de studiehandledare som är fast anställda på Hisingsskolan samt Västra och Östra skolan.

Tabell 3. *Studiehandledare och ämneslärare högstadiet. (fingerade namn)*

Studiehandledare och ämneslärare (13)
Dalia, studiehandleare, Västra skolan
Ali, studiehandledare, Västra skolan
Hussein, studiehandledare, Hisingsskolan
Sagirah, studiehandledare Östra skolan
Yusuf, studiehandledare Östra skolan
Bettina, studiehandledare Språkcentrum
Monica, studiehandledare Språkcentrum
Teresa, studiehandledare Språkcentrum
Daniela, studiehandledare Språkcentrum
Patrik, lärare i matematik, idrott och hälsa, Västra skolan
Yvonne, lärare i svenska och samhällskunskap, Västra skolan
Anna, lärare i svenska som andraspråk, Hisingsskolan
Camilla, lärare i svenska som andraspråk, Östra skolan

6.3.1. Delgivning av pedagogisk information

Samtliga studiehandledare framhåller att de ser det som sin roll att stötta sina elever i att få tillgång till och förstå information kring undervisningens innehåll och upplägg, vilket kan vara allt från scheman till vilka läxor, uppgifter och prov, som ska göras när och hur. Studiehandledaren Monica framhåller att delgivning av information kring ämnesinnehåll och upplägg av undervisningen är helt nödvändigt och säger: "Vi är inte proffs, det är svåra ämnen i nian, vi behöver få veta". Gällande delgivning av pedagogisk information hänvisar såväl lärare som studiehandledare till den digitala portalen Hjärntorget, ett webbaserat IT-stöd, där lärare kan delge och studiehandledare få information om undervisningen i olika ämnen. De hänvisar också till den digitala portalen Google Drive, en molntjänst där filer kan delas. Dessa digitala portaler används ofta parallellt. Delgivning av pedagogisk information kring undervisningen i olika ämnen möjliggörs genom nämnda digitala portaler, men om och hur det sker skiljer sig från lärare till lärare och från skola till skola. Studiehandledaren Bettina säger: "Min erfarenhet är att de skolor, som inte har så många elever med studiehandledning, där tar lärarna sig tid att prata innan och är väldigt måna om att det funkar, för de vet ingenting om studiehandledning medan skolor som har många studiehandledare där är det svårt att få tag på nån". Läraren Camilla å sin sida betonar att det är helt avgörande för studiehandledningens kvalitet att studiehandledare får ta del av lärares pedagogiska planeringar i olika ämnen.

6.3.2. Samverkan kring undervisning

Rektor på Östra skolan framhåller vikten av ett nära samarbete mellan ämneslärare och studiehandledare och säger: "Studiehandledaren måste veta vad som ska jobbas med". Studiehandledarna behöver, enligt samma rektor, få tillgång till aktuellt undervisningsmaterial från respektive ämneslärare för att därmed kunna rikta in sig på specifikt ämnesinnehåll liksom särskilda

ord och begrepp i relation till det. En sådan samverkan är, enligt rektor på Östra skolan, nödvändig för att studiehandledningen ska bli till största nytta för eleven. De lärare och studiehandledare som deltar i studien framhåller att det är just *samtalen* kring eleverna och deras lärande som fortfarande till stor del saknas. Studiehandledaren Sagirah framhåller att det som sådana samtal bör handla om är "vad som är elevens nästa utvecklingsmål". Läraren Anna understryker vikten av samtal kring *hur* språkutvecklande förhållningssätt kan integreras i undervisningen och säger: "Det är jätteviktigt att lärarna jobbar språkutvecklande, att man är medveten om att språknivåerna skiftar och att du inte kan röra dig på en abstrakt nivå hela tiden, du måste anpassa språket". Studiehandledaren Monica säger: "Den viktigaste uppgiften som vi har är att alla barn ska kunna nå olika kunskapskrav i olika ämnen. För att barn ska kunna nå detta är samarbetet mellan studiehandledare och lärare viktigt". Rektor på Västra skolan betonar värdet av att studiehandledarna är en del av lärarkollegiet och säger: "Det är då som det verkligen blir studiehandledning". Rektor på Östra skolan betonar värdet av att lärare i svenska som andraspråk arbetar integrerat med studiehandledare och ämneslärare. Hos dessa två sistnämnda rektorer framkommer en syn, som framhåller vikten av att studiehandledning integreras med den övriga undervisningen på skolan. Hisings skolans organisering av studiehandledning skiljer sig från denna syn, då den som tidigare nämnts ligger schemalagd efter skoldagens slut.

6.3.3. Planeringstid och kollegium

De studiehandledare som är fast anställda på en skola möter dagligen sina kollegor i personalrum, klassrum och korridorer samt på gemensamma arbetsplatsträffar. Samtidigt framgår att tiden för gemensam planering mellan studiehandledarna och olika ämneslärare är knapp. Läraren Camilla uttrycker att det sistnämnda utgör en stötesten och säger: "Vi har fortfarande inte gemensam planeringstid med studiehandledarna". Vidare framkommer att den tid som studiehandledarna har för egen planering också den är knapp. Studiehandledaren Bettina säger att "efter många år blir du mer kunnig" men "den sociala biten kan ta jättemycket tid". De studiehandledare som arbetar för Språkcentrum träffar många olika lärare och elever på en vecka. Studiehandledare Daniela är på tre skolor varje dag och säger: "Det är fullt". Även om studiehandledarna från Språkcentrum träffar många olika lärare och elever under en arbetsvecka, har de alla erfarenhet av samverkan med lärare som fungerar. De har också erfarenhet av motsatsen. "På en skola har jag knappt träffat någon lärare alls, jag vet inte hur någon ser ut", berättar studiehandledaren Bettina. De studiehandledare som är fast anställda på en skola framhåller att det är en stor skillnad mellan att vara en i kollegiet på en skola och att genomföra studiehandledning på flera skolor. "Om man kommer från Språkcentrum", säger studiehandledaren Hussein, "då man vet ingenting, då blir man gäst". Även studiehandledarna Sagirah och Yusuf framhåller det senare och läraren Camilla betonar att som fast anställd studiehandledare på en skola "känner du lärarna, det är dina kollegor", något som också framhålls av rektorerna på Västra respektive Östra skolan.

6.4. Resurser och kompetenskrav

Samtliga studiehandledare önskar att de kunde erbjuda sina elever mer tid för studiehandledning. Samtliga rektorer framhåller att resurserna för studiehandledning behöver förstärkas. Rektor på Hisings skolan menar att den pott som tilldelas för studiehandledning "inte räcker på långa vägar" och säger: "Vi har jättekostnader för den studiehandledning vi köper". Rektor på Västra skolan uppskattar att de egentliga ekonomiska förutsättningarna för studiehandledning skulle kunna räcka till ca 40

minuter per nyanländ elev och vecka. Samma rektor uppger med hänvisning till skollagen att lösningen ligger i att omfördela resurserna så att två timmar studiehandledning per elev kan nås. Rektor på Östra skolan uppskattar det egentliga behovet av studiehandledning till fem timmar per elev och vecka.

Gällande frågan om studiehandledares kompetens⁷⁶ slår rektor på Västra skolan fast att "oavsett vem jag anställer så är det kompetens som gäller". Samma rektor framhåller social kompetens, kunskaper i målspråket och det svenska språket liksom kunskaper om det svenska skolsystemet som viktiga kompetenskrav för studiehandledare tillsammans med någon form av högre utbildning. Rektor på Östra skolan betonar vikten av att studiehandledare kan samverka, inte minst de studiehandledare som köps in via Språkcentrum och som inte är en del av det dagliga kollegiet på skolan. Rektor på Hisingskolan framhåller att "många av studiehandledarna inte har någon pedagogisk utbildning samt att vissa inte ens har en akademisk utbildning", något som samma rektor ser som ett problem.

6.5.Mellan språken, eleverna och samhället

Samtliga deltagande lärare framhåller studiehandledarnas stora betydelse för de nyanlända eleverna. Läraren Anna beskriver studiehandledarens roll som "en bro mellan skolan och eleverna samt mellan skolan och föräldrarna" och läraren Patrik säger: "När min individanpassning inte räcker till i klassrummet då kan jag bolla med studiehandledaren om hur jag ska gå tillväga". Det framkommer att studiehandledarna ofta får förklara och berätta om det svenska samhället och om kulturskillnader, eller som läraren Yvonne uttrycker det: "Om saker som händer runt omkring och om missuppfattningar". Det senare bekräftas av studiehandledarna som på olika sätt berättar att de svarar på frågor, bemöter oro och stöttar de nyanlända eleverna. Studiehandledaren Sagirah säger: "Jag ser det som min uppgift att integrera nyanlända elever i det svenska skolsystemet, att underlätta för dem så att de kan följa med i undervisningen i klasserna i olika ämnen, att öka förståelsen för de regler och lagar som finns i Sverige och att överbrygga kulturskillnader". Även studiehandledaren Bettina framhåller vikten av att överbrygga kulturella skillnader och förklarar att "det också kan handla om att man inte förstår kunskapskraven, exempelvis att man måste kunna simma för att få betyg i Idrott och hälsa". Läraren Camilla berättar att studiehandledarna, när de finns på skolan på heltid, kan vara med på schemabrytande dagar, som exempelvis idrottsdagar. "Vi hade aldrig fått så många nyanlända elever att våga sig iväg till en plats långt bort från skolan, om de inte visste att man kunde slå en signal och få hjälp", säger samma lärare.

Samtliga studiehandledare och lärare uttrycker en medvetenhet om att språkutveckling tar tid och en medvetenhet om att många av eleverna inte kommer att nå alla kunskapskrav. Flera av dem uttrycker samtidigt att det är avgörande att ha höga förväntningar på de nyanlända eleverna. Studiehandledaren Dalia berättar att hon redan från början pratar med de nyanlända eleverna på svenska och att de får svara tillbaka på arabiska. Samma studiehandledare menar att det annars finns en risk att eleverna blir beroende av att studiehandledaren ska förklara på modersmålet. I relation till arbetet i förberedelseklassen menar läraren Anna att om studiehandledaren "är där i för mycket så finns det en risk att eleverna direkt vänder sig till honom eller henne, om de inte förstår".

⁷⁶ Det finns i nuläget inga behörighetskrav för studiehandledare.

Läraren Camilla framhåller vikten av att elever får använda alla sina språk i klassrummet och säger: "För inte jättelänge sedan var det något som skulle ske i grupprum, det var helt OK, men det skulle ske i ett grupprum". Samma lärare framhåller att språksynen på skolan har förändrats gällande elevers möjligheter att få använda och visa kunskap på flera språk, något som också beror på att flera lärare på den aktuella skolan är flerspråkiga. Samma lärare avslutar sitt resonemang: "Det är inte ett betyg i ämnet svenska, som vi jobbar mot i matematik utan det är matematiska kunskaper och då behöver vi använda alla språk vi kan". I linje med Camilla uttrycker samtliga studiehandledare att de växlar mellan det aktuella modersmålet och målspråket svenska i sin undervisning. Studiehandledaren Dalia beskriver sin roll som "att vara mellan språken" och framhåller vikten av att alternera mellan elevernas förstaspråk och majoritetsspråket svenska. Denna studiehandledare framhåller också sin strävan efter att hela tiden tala med ett så gott uttal som möjligt samt stava rätt och skriva med korrekt meningsbyggnad. Samma studiehandledare förklarar: "Jag säger till mina elever, tro inte att jag kan skriva helt perfekt, jag gör också misstag!".

Gällande behovet av kontinuerlig kompetensutveckling nämner samtliga studiehandledare det stöd som de erhåller från Språkcentrum, som exempelvis föreläsningar, utbildning och föreläsningar, vilket de upplever som betydelsefullt.

6.5.1. Kartläggning och organisation

Deltagande lärare och studiehandledare lämnar delvis olika uppgifter gällande vilka steg av Skolverkets kartläggningsmaterial som görs vid vilken tidpunkt samt vem som tar ansvar för det. Enligt läraren Anna på Hisingskolan kartläggs de nyanlända elevernas erfarenheter och kunskaper enbart utifrån steg 1 på mottagningsenheten. Gällande steg 2 och 3 säger samma lärare: "Vi har inte blivit ålagda att göra det" och fortsätter: "men nu i och med den nya lagändringen⁷⁷ så är vi ju tvungna att skriva en individuell studieplan för varje elev". Enligt lärare Camilla på Östra skolan är steg 1 och steg 2 kartlagt, när de nyanlända eleverna kommer dit. Samma lärare berättar att de precis har börjat med att göra steg 3 på skolan. Lärarna Patrik och Yvonne liksom studiehandledarna Dalia och Ali på Västra skolan är inte helt säkra på vilka delar av kartläggningsmaterialet som görs på mottagningsenheten, men säger samfällt: "Man får ett hum om elevernas tidigare kunskaper". Dalia och Ali menar dock att uppgifterna i den genomförda kartläggningen inte alltid stämmer gällande de nyanlända elevernas språk- och ämneskunskaper.

Studiehandledarna från Språkcentrum berättar att de tidigare genomförde kartläggning utifrån ett eget utarbetat material, men att de nu använder Skolverkets kartläggningsmaterial. De bekräftar att steg 1 och 2 av kartläggningen ska göras på mottagningsenheten och att den ska spridas till berörd skola. Samtidigt är det så, bekräftar de, att kartläggningen av en nyanländ elev inte alltid går att få tag på. Det kan handla om att kartläggningen inte går att finna överhuvudtaget eller att den fastnar på expeditionen och inte når berörd lärare. Studiehandledarna från Språkcentrum framhåller, i likhet med

⁷⁷ Från och med augusti 2018 ska en individuell studieplan upprättas för varje nyanländ elev. Intervjuerna på Västra skolan genomfördes före och intervjuerna på Hisingskolan och Östra skolan efter nämnda lagändring.

övriga deltagande studiehandledare och lärare, vikten av det pedagogiska samtalet i samband med kartläggningen. Studiehandledaren Bettina berättar om ett kartläggningstillfälle, som genomfördes i dialogisk samverkan med berörda lärare. Andra gånger har samma studiehandledare dock upplevt att kartläggningen mer handlat om att bocka av och att det pedagogiska samtalet har uteblivit. Samma studiehandledare slår fast att "kartläggningen måste samordnas och den kräver ett pedagogiskt samtal". Som det är nu, menar samma studiehandledare, varierar det från skola till skola. Denna studiehandledare lyfter också fram att det många gånger kan behövas ett större utbud av textunderlag vid bedömningen. Om kartläggningen har genomförts på olika språk för samma elev, används ändå samma text, något som medför att kartläggningen inte visar en helt korrekt bild av elevens språkkunskaper. Studiehandledarna från Språkcentrum är eniga om att kartläggning handlar om omsorg om eleven, om att verkligen bry sig om den enskilda eleven.

Rektorerna ger, som belysts tidigare, olika beskrivningar av på vilka sätt som kartläggningen genomförs. Det har inte varit möjligt att få se exempel på genomförda, och anonymiserade, kartläggningar från någon av de tre skolorna, trots direkta frågor och/eller påminnelse via mejl eller telefon. Vad som går att säga är att kartläggningen skiljer sig åt mellan skolorna, något som givetvis får konsekvenser för på vilket sätt som studiehandledning genomförs i samverkan med övrig undervisning. Lärare och studiehandledare är till stor del beroende av rektors ledning och närvaro för att kunna samverka kring, organisera och genomföra studiehandledning och undervisning på bästa sätt. Tillgången till fast anställda studiehandledare är, enligt lärarna på Västra och Östra skolan, en framgångsfaktor. Läraren Yvonne säger att "utan studiehandledare hade det varit svårt, nästintill omöjligt, att få med sig de här eleverna" och läraren Patrik säger: "Hade man varit ensam hade det varit betydligt svårare". På Hisingsskolan uttrycker läraren Anna och studiehandledaren Hussein att "fast anställda studiehandledare på skolan vore det allra bästa för eleverna". Den omorganisation som innebär att all studiehandledning nu sker efter skoldagens slut blir, enligt Hussein, "läxhjälp och inte studiehandledning". Angående omorganisationen på Hisingsskolan påpekar studiehandledaren Monica: "Många elever är mycket trötta efter skoldagen" och avslutar: "Samarbetet med lärarna, det försvinner ju helt".

6.5.2. Upplägg av studiehandledning

Studiehandledning förekommer i flera ämnen men prioriteras, enligt de deltagande studiehandledarna, i de samhällsorienterande- respektive de naturorienterande ämnena. Studiehandledarna berättar att studiehandledning kan genomföras före, mellan, under och efter olika lektioner. Det framkommer att detta till stor del är avhängigt den information studiehandledarna får av respektive lärare liksom om eller på vilka sätt som de får möjlighet att planera med läraren. Det framkommer också att studiehandledarna delvis har olika uppfattningar kring studiehandledningens integration med övrig undervisning.

Studiehandledaren Hussein framhåller vikten av att ha genomgång med eleverna i förväg, så att de kan ta till sig undervisningen på svenska. Studiehandledaren Dalia beskriver att studiehandledning kan genomföras såväl före, under som efter en lektion. Studiehandledning inför en viss lektion handlar, enligt denna studiehandledare, om att "förbereda eleverna inför lektionen". Vid dessa tillfällen går studiehandledaren "igenom grundläggande saker och undervisar om det", något som är möjligt, när lärare delger sin planering i förväg. I samverkan med en av ämneslärarna på skolan får denna

studiehandledare ta del av en grundlig planering, som även inkluderar PowerPoint och filmer, något som gör att studiehandledaren kan "skicka iväg eleverna till lektionen med en förståelse inför innehållet på deras språk". Samma studiehandledare menar samtidigt att studiehandledning har en viktig roll att fylla även efter en lektion. Det kan då handla om att gå igenom vad lektionen handlade om med utgångspunkt i elevernas olika behov. "Andra gånger", berättar Dalia, "sitter vi med under genomgången och sedan smiter vi iväg, jag och mina elever, till vår sal och förklarar vad som tagits upp". Precis som studiehandledare Dalia, arbetar studiehandledarna Ali och Sagirah inför, under och efter lektionerna samt har egna lektioner med eleverna. Så gör också studiehandledarna Monica, Teresa och Daniela. Studiehandledaren Monica arbetar främst med elever i grupprum men framhåller att "det finns tillfällen som kan vara viktiga att vara med i klassen". Monica exemplifierar det senare med en elev, som skulle göra ett grupparbete: "Jag var några korta stunder med henne så att hon kunde kommunicera i gruppen och genomföra grupparbetet". Studiehandledaren Daniela bekräftar vikten av en flexibilitet gällande studiehandledningens upplägg. Det kan handla om att vara med en elev under en genomgång i klassen och samtidigt förklara, när så behövs, för att sedan gå ut och fortsätta studiehandledningen med extra fördjupning och ytterligare förklaringar. Samma studiehandledare nämner att det "ibland är för stökigt i klassen, så då är det bättre att vi är i ett annat rum". Studiehandledaren Dalia framhåller att studiehandledning ofta fungerar bra efter lektionen, för då har "eleverna redan hört lärarens undervisning och fått en bild av vad det handlar om och kan ställa frågor om det de kanske inte har förstått". Studiehandledaren Sagirah däremot arbetar främst inne i klassrummet och säger: "Genom det kan jag fånga upp eleverna direkt". Samma studiehandledare fortsätter: "Läraren kan se det i klassrummet, jag kan se det och eleven kan direkt be om hjälp".

I motsats till Sagirah arbetar Bettina helst inte alls i klassrummet. Bettina säger: "Jag har ju en timme per elev och ska hinna med i princip alla ämnen" och fortsätter: "Jag tycker det är lite att slösa bort tiden att sitta med i klassrummet". Denna studiehandledare framhåller även att det finns en risk att eleven som får studiehandledning kan känna sig lite utpekad i klassrumssituationen, när det sitter en pedagog vid sidan om, liksom att andra elever kan bli störda. "Jag tycker det är bättre att sitta i ett enskilt rum med eleven och att jag försöker förbereda med läraren om det som eleven behöver, men även att eleven lär sig under resans gång att själv plocka fram det, som han eller hon behöver hjälp med", säger Bettina.

6.5.3. Ord och begrepp

Studiehandledarna och lärarna framhåller vikten av att förklara olika ämnesspecifika begrepp på elevernas modersmål och på svenska. Likaså betonar de vikten av att växla mellan språken, när ord jobbas med i relation till undervisningens innehåll. Läraren Patrik nämner 'begreppslistor' på två språk som ett sätt att utgå från båda språken i undervisningen och säger: "Det gäller att arbeta upp en bank med ord och begrepp i ämnet och återanvända den". För att hitta korrekta översättningar och, inte minst, förklaringar för olika begrepp, blir studiehandledaren viktig för sådant arbete. Samtidigt som ord och begrepp är helt avgörande för att nå förståelse, lyfter läraren Yvonne upp det faktum att man inte alltid kan gå igenom begrepp som hör till ett visst ämnesområde i början av en lektion, då det tar tid. Samma lärare förklarar: "Det är bra för de nyanlända eleverna och också en del andra elever, men jag tappar de andra".

6.5.4. Ytterligare aspekter

Samtliga studiehandledare beskriver att de går igenom olika läxor, prov och uppgifter, så att eleverna fullt ut förstår vad som förväntas av dem. När eleverna skriver prov i olika ämnen, så finns studiehandledarna ofta till hands för att översätta provet till det aktuella modersmålet alternativt översätta det som eleven skrivit till svenska. Det förekommer också att studiehandledarna tillsammans med lärare förklarar varför en viss elev fick ett visst betyg. Det senare inbegriper också att informera om och förklara för elever, inklusive vårdnadshavare, att det oftast inte går att klara av alla ämnen på en gång liksom vad de olika kunskapskraven innebär.

En del av de nyanlända eleverna saknar tidigare skolgång och har därmed inte fått tillgång till läs- och skrivundervisning. Studiehandledaren Hussein uttrycker att nyanlända elever, som inte ännu har utvecklat kunskaper om ett skriftspråk innebär "den största utmaningen" och säger: "Dessa elever har enbart talspråk och inte akademiskt skolspråk i olika ämnen". Läraren Camilla berättar om en nyanländ elev, som just nu håller på att lära sig att läsa och skriva, något som sker parallellt på modersmålet somaliska och på svenska.

6.6. Mellan språken och mot det svenska språket

Eleverna betonar vikten av att få stöd i de naturorienterande- och samhällsorienterande ämnena. De vittnar om betydelsen av att kunna jämföra ord på svenska och på förstaspråket, så att ämnesinnehåll härigenom begripliggörs och successivt fördjupas. Eleven Yasmin, menar att hon lär sig svenska snabbare, när hennes studiehandledare förklarar ords betydelse på arabiska och svenska. Eleven Rawan, som idag talar svenska riktigt bra, säger: "Förra året satt jag bara och lyssnade och tittade". Eleven Sana, som kom direkt in i en klass, minns att hon tyckte det "var svårt". Eleven Ikran, som har samma erfarenhet, håller med och berättar:

"Jag skolkade vissa lektioner [i sjuan] för jag tyckte de var värdelösa. Jag fattade ingenting. Det handlade om att jag inte fattade texterna. Matten var riktigt svår för mig. Det ledde till att jag missade en stor del av terminen det året jag kom hit. Så det var lite svårt, men med hjälp av min studiehandledare kämpade jag på. Nu fattar jag mer svenska. Jag förstår vad de andra säger."

Samtliga elever får studiehandledning i olika ämnen vissa timmar i veckan. Eleven Yasmin beskriver att studiehandledaren brukar sitta bredvid henne och några andra nyanlända elever med samma förstaspråk i klassrummet. "När vi inte förstår kan vi fråga direkt", berättar hon. Samma elev förklarar att, när de läser en text på svenska, så läser de den "först en gång, sedan en gång till och när vi inte förstår ett ord, så gör vi ett streck under ordet och frågar studiehandledaren".

För att lära sig ord och begrepp på svenska framhåller eleverna vikten av att studiehandledaren ger så många exempel som möjligt på deras modersmål, för att de ska förstå ordets betydelse. Eleven Aisha berättar att det finns många ord, såväl på somaliska som på svenska, som hon inte kan och säger: "Det behöver bli en rörelse, så att vi förstår". Flera elever vittnar om betydelsen av att studiehandledaren ritar eller använder bilder samt söker information via internet för att sätta in ord och begrepp i ett sammanhang. Eleven Najla förklarar att i det i de naturorienterande ämnena finns många ord som hon

behöver få hjälp med att översätta från svenska till somaliska och ger följande exempel: *organ, fotosyntes, klorofyll* och *kretslopp*. Eleven Runak säger: "Det är när läraren förklarar på arabiska som jag förstår mycket". Runak framhåller att hon genom dessa förklaringar i sin tur kan prata mer med sin lärare i svenska och genom det förstå mer samt också skriva mer på det svenska språket.

Många av eleverna verkar tycka att det fungerar allra bäst när studiehandledaren är med dem inne på lektionen. Det verkar som att det senare inkluderar två viktiga aspekter: de nyanlända eleverna får vara med de andra i klassrummet och dela samma situation, som sina övriga klasskamrater, samtidigt som de kan fråga om ord och begrepp på sitt förstaspråk via den närvarande studiehandledaren. Flera av eleverna berättar att de självständigt använder olika lexikon och ordböcker online. En del av dem nämner att de har en lärare i något ämne, som talar både svenska och deras modersmål, vilket blir ytterligare ett stöd. Eleverna är väl medvetna om att de måste lära sig svenska och det är också något som de vill och önskar. Eleven Subeeda menar att det är viktigt att "våga lämna somaliskan och gå över mer till svenska" och eleven Zoya säger: "Efter ett tag behöver man mindre och mindre hjälp".

6.7.Kampen för att klara skolan och önskan om inkludering

Med utgångspunkt i elevernas utsagor framkommer att studiehandledning handlar lika mycket om det relationella stödet som stöttningen via deras respektive modersmål. Eleven Sana berättar att hennes studiehandledare sa: "Hur mycket du än tröttnar, ge aldrig upp". Samma elev fortsätter: "Jag tycker om honom och jag klarade det, och jag önskar det fanns sådana lärare på varje skola". En annan elev, Ikran, säger: "Man kan förstå varandra som studiehandledare och elev eftersom språket och kulturen är samma". Eleven Aisha håller med och säger: "Man gillar studiehandledaren därför att den pratar vårt eget språk" och en annan elev, Runak, säger: "Man känner sig trygg".

Elevernas kamp för att klara skolan berör till stor del de kunskapskrav, som de måste nå och som deras lärare kontinuerligt bedömer. Eleven Aisha berättar att hon inte hängde med på lektionerna i ämnet fysik kring kunskapsområdet magnetism. Provet närmade sig och Aisha beskriver att hon "var på väg att ge upp", men genom studiehandledaren, som förklarade ämnesinnehållet på somaliska och på svenska, klarade hon provet. Eleven Sana har en liknande erfarenhet av samma ämnesområde och säger: "I klassrummet fattade vi inte så mycket". När jag ber Sana förklara vad magnetism är, så skrattar hon lite och säger: "Nord och syd attraherar med varandra och syd och syd separerar" och tystnar sedan. Även eleven Sumaya påtalar att det är i olika ämnen, som studiehandledning behövs och säger: "När läraren gör genomgången på svenska, förstår jag inte så mycket, då vill jag ha någon som hjälper mig". Samtliga elever vittnar om att det inte känns bra, när förståelse inte nås. Flera av dem säger också att de blir stressade, när de inte förstår. Samtliga av dem strävar efter att få slutbetyg i årskurs 9 och i ett nästa steg så bra betyg som möjligt. Eleven Runak är en av flera elever, som önskar att få gå om årskurs 9 för att kunna få fullständiga betyg och därefter söka till gymnasiet. Samtliga elever har höga ambitioner och drömmar för framtiden.

6.7.1.Att få vara med de andra

Genom elevernas utsagor framkommer att studiehandledning med studiehandledaren i ett särskilt rum liksom undervisningen i förberedelseklassen upplevs som bra och tryggt. Samtidigt ger eleverna uttryck för en önskan om att vara med de andra i den 'riktiga' klassen. Eleven Ibrahim menar att det

är bra, när de bara är några stycken ”så att läraren kan förklara nästan allting” men säger samtidigt: ”Jag tycker att jag kan gå i den vanliga skolan också”. De andra eleverna som lyssnar, nickar och håller med. Eleven Hassan säger: ”Det är svenska jag behöver”. Hassan menar att det inte kommer att hjälpa honom att lära sig det svenska språket, om han får för mycket hjälp på det somaliska språket. I likhet med samtliga av de intervjuade eleverna har Hassan som främsta mål att lära sig svenska så snabbt som möjligt.

Det är samtidigt så att en majoritet av de nyanlända eleverna inte har det de kallar för ”svenska” kompisar. Eleven Sana säger: ”Det känns som att, när jag pratar med dem på svenska, så säger jag något fel”. Eleven Aisha håller med och berättar om hur hon många gånger ”har skämts för att fråga saker”. Eleven Yasmin säger: ”Jag tror vi behöver svenska kompisar för att prata och bli svenska”. Samtidigt som eleverna vill bli så bra som möjligt på svenska, ger flera av dem uttryck för att de inte vågar använda sitt svenska språk. När eleverna får frågan om hur man kan lära sig svenska snabbt och effektivt, föreslår flera av dem att man ska se på TV, lyssna, öva samt läsa böcker och tidningar. Flera av eleverna säger att man inte ska ge upp. Eleven Runak berättar att hon försöker prata svenska, när hon och hennes kamrat går till affären eller när de väntar vid busshållplatsen.

6.8.Skolornas erfarenheter och lärdomar

Bland rektorerna på Hisingsskolan samt Västra och Östra skolan framkommer delvis olika erfarenheter av och syn på studiehandledning. Rektorer, lärare och studiehandledare lyfter fram integration som nyckelfaktor för att de nyanlända eleverna ska komma in i det svenska samhället och för att de ska utveckla det svenska språket. Vidare betonas vikten av att nyanlända elever får stöd i början av sin skolgång i Sverige samt att deras tidigare skolgång spelar en stor roll för deras fortsatta studier. Rektorer, lärare och studiehandledare uttrycker en medvetenhet om att språkutveckling tar tid samtidigt som de påtalar att den faktiskt sker.

Rektorer, lärare och studiehandledare på Västra och Östra skolan liksom studiehandledarna från Språkcentrum och Hisingsskolan ger uttryck för en samstämmighet kring studiehandledningens betydelse för nyanlända elevers skolf framgång. Det framkommer en stolthet hos dem, när de berättar att många av deras elever har lyckats nå betyg i flera ämnen. Rektor på Västra skolan framhåller att erfarenheten av att ta emot nyanlända elever har utvecklat dem som skola på ett positivt sätt. Samma rektor säger: ”Studiehandledning var ett osäkert kort till en början”. En av samordnarna säger: ”Folk tyckte det var jobbigt liksom”. Mötet med de nyanlända eleverna ”ändrade väldigt mycket för många” berättar samma person och fortsätter: ”De var ju som vilka barn som helst som är roliga att ha i sitt klassrum”. Även om Östra skolan har många års erfarenhet av studiehandledning, framhåller skolans rektor att synen på studiehandledning har förändrats även där och säger: ”Jag har haft kollegor tidigare som har tänkt att det är lite som en tolk som står och översätter allting”.

Rektor på Hisingsskolan uttrycker, som framgått tidigare, förbehåll kring studiehandledning med betoning på den ekonomiska kostnaden och i relation till studiehandledares pedagogiska kompetens. Den omorganisation som ägt rum på Hisingsskolan får konsekvensen att studiehandledning inte på samma sätt som på de andra två skolorna integreras med den övriga undervisningen. Sistnämnda rektor resonerar vidare kring att ”studiehandledare kanske inte behöver komma ut till skolan varje gång” samt att ”undervisningsmaterial på modersmålet kan delas ut och utgöra inslag i

undervisningen". Den skillnad som framkommer i rektorernas resonemang är att rektor på Hisingskolan går direkt på de ojämlika förhållanden som råder mellan olika skolor i olika stadsdelar i Göteborg och den nackdel det för med sig för nyanlända och övriga elever i dessa områden. I likhet med rektor på Hisingskolan talar övriga rektorer, liksom lärare och studiehandledare, också om behovet av integration, men de inkluderar *samtidigt* studiehandledning, som de menar har en avgörande roll för nyanlända elevers språk- och kunskapsutveckling.

6.9.Integration - att komma in i och känna sig delaktig i samhället

Rektor på Hisingskolan betonar att en stor andel av eleverna på Hisingskolan, och då inte enbart de nyanlända eleverna, har det gemensamt att de "inte känner sig som en del av majoritetssamhället och att väldigt få av dem har helsvenska vänner på fritiden". Samma rektor beskriver närområdet som "ganska segregerat" och ställer följande två retoriska frågor: "Hur tar vi hand om dem som kommer hit? Hur låter vi nyanlända ta del av majoritetskulturen?"

Samtliga lärare och studiehandledare ger uttryck för en medvetenhet om den utsatthet som många av de nyanlända eleverna befinner sig i och som kan beröra exempelvis familjesituation, boendesituation, asylprocess och så vidare. Läraren Anna säger: "Du kanske bor i en tvåa med åtta syskon" och fortsätter: "Många orkar inte studera hemma". Denna lärare säger vidare: "I många familjer rör man sig inte så mycket i närsamhället, man låter inte barnen delta i fritidsaktiviteter och man är lite osäker på vad de innebär". Samma lärare exemplifierar med att "du kan lämna en lapp med information om till exempel en simskola på sommarlovet, men de vågar inte". Läraren Camilla å sin sida lyfter att problemet "ibland kan vara att man inte tror att språket bär för att anmäla sig till en aktivitet" och studiehandledaren Yusuf menar att det senare också har att göra med föräldrars utbildningsnivå.

Studiehandledaren Sagirah framhåller att "i många arabiska kulturer släpper man inte iväg sina flickor". I relation till det säger läraren Camilla "att man får vara inkännande" och fortsätter: "Jag brukar föreslå läxhjälp på biblioteken. Det kan vara ett sätt att släppa iväg flickorna framförallt och då kommer de ändå hem ganska tidigt". Samma lärare lyfter fram vikten av att få lära sig att simma, och då med särskild tonvikt på flickor. "Då blir de självständiga. De vet vad som gäller och de tar sig själva iväg till simhallar" säger Camilla och fortsätter: "De har liksom tagit sig över den första tröskeln". Sagirah lyssnar på sin kollega och instämmer: "Det är sant".

6.10.Integration - att få använda och utveckla det svenska språket

På Hisingskolan och Östra skolan har många av de nyanlända eleverna många personer omkring sig, som talar deras modersmål, i skolan såväl hemma som på fritiden. Det senare leder till att det inte alltid faller sig helt naturligt för de nyanlända eleverna att använda det svenska språket. Rektor på Östra skolan säger att "det många gånger är lättare att skapa vänskapsrelationer med de som talar ens första språk istället för med de som enbart talar svenska". För de nyanlända elever, som har många personer omkring sig, som pratar deras modersmål, kan det, enligt Camilla och Sagirah, bli så att "de håller fast vid sitt modersmål och inte vågar tala svenska". Samtliga lärare och studiehandledare framhåller värdet av och potentialen i att de nyanlända eleverna i högre grad får träffa och umgås med jämnåriga kamrater, där de blir tvungna att kommunicera via det svenska språket. Läraren Camilla säger: "Utvecklingen i svenska går ganska långsamt här, det gör den". Denna lärare menar sig se en

skillnad mellan nyanlända elever i skolans närområde och nyanlända elever, som kommer inflyttande från en i högre grad svensktalande skola och menar att de sistnämnda "har ett helt annat ordförråd och ett annat sätt att uttrycka sig".

6.11. Identifierade lärdomar och hinder

Samtliga studiehandledare och lärare framhåller vikten av att nyanlända elever får mycket hjälp i början av sina studier i Sverige. De lyfter också fram den betydelse som elevernas tidigare skolbakgrund har för deras fortsatta studier. "Efter 3-4 år brukar mina elever klara sig", säger studiehandledaren Bettina, "men det förutsätter att man får hjälp precis i början när man kommer och det beror också på vilken skolbakgrund man har". Läraren Camilla säger: "Vad jag vet har alla mina elever, som jag träffat, fortsatt på gymnasieskolan även om det har tagit ett par år extra på introduktionsprogram och så". Rektor på Hisingsskolan framhåller att den utveckling som faktiskt sker hos nyanlända elever ofta inte synliggörs i betygsstatistik. Samma rektor exemplifierar med en elev som kommer till Sverige utan tidigare skolbakgrund i årskurs 4 och som går ut med låga betyg i årskurs 9 och förklarar: "Det framgår inte i statistiken att eleven under dessa år knäckt läskoden och tagit till sig de fyra räknesätten". Läraren Anna framhåller, i linje med sistnämnda rektor, utmaningen i att ta igen sju års kunskap och säger: "Det gör du inte på ett skolår". Rektor på Västra skolan säger: "Alla vill gå på gymnasiet. Vi har kort tid på oss att fixa svenska och engelska och matte". Sistnämnda rektor säger: "Det kan vara frustrerande, särskilt när de ska ha betyg och nationella prov och allt det här och de jobbar jättebra, men når inte upp till ett betyg". Studiehandledaren Ali säger: "Det är ju mycket snack mellan eleverna om betyg och bedömning". Han fortsätter: "De vill ha betyg fast de inte har uppnått kunskapskraven". Läraren Anna framhåller det fortsatta behov av stöd som nyanlända elever har även efter de första fyra åren. Sistnämnda lärare suckar och säger: "Det är jättesvårt". Studiehandledaren Bettina å sin sida påtalar att de har fyra år på sig att ge nyanlända elever ett så bra stöd som möjligt och säger: "Då vill det till att jobba".

Läraren Anna lyfter möjligheten att det under skoltid skulle kunna finnas ett rum för studiehandledning dit eleverna alltid kan gå för att få stöd och handledning. Ytterligare ett förslag som Anna för fram är möjligheten att lägga upp undervisning i teman eller projekt och hon säger: "Det finns ju sådant i de olika ämnena som återkommer". Läraren Camilla framhåller betydelsen av att hitta bra praktikplatser för de nyanlända eleverna liksom att boka tid för studie- och yrkesvägledning med tolk i alla språk och i god tid. Camilla säger: "Det får inte bli allmänt hållen information om gymnasiet utan en information om gymnasiet just nu i relation till elevernas behov. De behöver veta sin väg föra att kunna nå sitt mål". Till syvende och sist är det självklart undervisningen som behöver möta och stödja eleverna på ett så bra sätt som möjligt. Rektor på Hisingsskolan framhåller att "det som sker inne i klassrummet" är viktigare än socioekonomiska faktorer och säger: "Undervisning av god kvalitet är ett måste".

6.12. Studiehandledning på gymnasiet

Av de 12 eleverna på gymnasiet har 8 elever somaliska, 2 arabiska och 2 elever dari som sitt förstaspråk (se Tabell 4 nedan). Nio elever går på språkintröduktion, två elever går på ett yrkesförberedande program och en elev går på språkintröduktion i kombination med ett yrkesförberedande program. Eleverna är 16-20 år och hälften är över 18 år. En majoritet av dem kom som ensamkommande flyktingar till Sverige år 2015. Fem av 12 elever kom direkt till gymnasieprogrammet språkintröduktion.

Av de sju elever som gått ett eller fler år på högstadiet har fem haft studiehandledning och två inte alls. Två elever saknar tidigare skolbakgrund. Samtliga elever ger uttryck för en önskan om att kunna få betyg i ämne efter ämne, så att de genom det kan börja på ett yrkes- eller högskoleförberedande gymnasieprogram.⁷⁸ De ger alla uttryck för en önskan om att komma vidare med sina studier och att, för de som ännu inte fått det, få beviljat uppehållstillstånd.

Tabell 4. *Elever på språkintröduktion (fingerade namn).*

Elever (12) 16-20 år	Ankomstår	Skolbakgrund
☞ Aaden, somaliska Ej studiehandledning högstadiet	2015	5 år
☞ Isniino, somaliska 1 år studiehandledning högstadiet	2015	Ingen
☞ Aban, arabiska 2 år studiehandledning högstadiet	2016	7 år
☞ Taban, somaliska 2 år studiehandledning högstadiet	2015	5 år
☞ Riyad, arabiska Ej studiehandledning högstadiet	2014	7 år
☞ Shermarke, somaliska Kom direkt till gymnasiet	2015	6 år
☞ Nala, somaliska Kom direkt till gymnasiet	2015	5 år
☞ Darius, dari Kom direkt till gymnasiet	2015	7 år
☞ Nima, dari Kom direkt till gymnasiet	2015	3 år
☞ Meelaaney, somaliska Kom direkt till gymnasiet	2015	3 år
☞ Ladan, somaliska 2 år studiehandledning högstadiet	2015	Ingen
☞ Magool, somaliska 2 år studiehandledning högstadiet	2015	6 år

6.12.1. Studiehandledningens betydelse

De elever, som tidigare har haft studiehandledning på högstadiet, framhåller att den har haft betydelse för deras fortsatta skolgång. Eleven Taban, som kom som nyanländ elev i årskurs 8, berättar att "det var svårt att hänga med och jag kunde inte förstå svenska då" och förklarar: "Det är därför vi har studiehandledare som översätter allt". Eleven Isniino, som kom som nyanländ elev utan skolbakgrund till årskurs 9, säger: "Studiehandledaren var ett stöd när jag hade det tungt". Isniino förklarar att, även om hon inte kunde läsa och skriva när hon kom till Sverige, så kunde hon kommunicera och visa kunskap muntligt. För Isniino är det tydligt att studiehandledaren har betytt och betyder mycket för

⁷⁸ För att kunna söka ett yrkes- eller högskoleförberedande krävs 8 respektive 12 slutbetyg från grundskolans årskurs 9 (se www.gymnasium.se).

henne såväl på ett personligt plan som när det gäller hur hon kan ta till sig undervisningen. "När han översätter, blir det bättre och jag blir bättre", summerar Isniino.

Eleverna framhåller att det framförallt är i början, som man behöver studiehundledning. Darius förklarar att du under de två första åren på språkintrudktion "får massa tid i studiehundledning" och att därefter "bestämmer lärarna och eleverna". Eleven Nima som kom som nyanländ elev direkt till gymnasiet säger: "Förra året hjälpte de mig väldigt mycket och jag var mycket nöjd, men det här året behöver jag inte så mycket hjälp faktiskt" och eleven Shermarke tillägger: "Vi känner oss lite mer självständiga, när vi inte har studiehundledning". Med utgångspunkt i elevernas utsagor framkommer att studiehundledningen varierar över tid och i relation till elevernas behov. Två av eleverna deltar inte i studiehundledning för närvarande, men säger att de får stöd på modersmålet, om de behöver det.

Eleverna framhåller vikten av att utveckla sina kunskaper i svenska. Eleven Nala säger: "Vi måste lära oss svenska, vi måste kunna språket". Två av eleverna, Aban och Aaden, framhåller i relation till det senare att "studiehundledning inte behövs". Under sina år på högstadiet erhöU Aaden inte studiehundledning, men han hade tillgång till en lärare som kunde prata både arabiska och svenska. Aaden säger: "Vi måste lära svenska och fortsätter: "Om de kommer till mig hela tiden, så kommer jag snacka arabiska hela tiden" och syftar då på studiehundledarna. I likhet med Aaden berättar Riyad att han har svenska kompisar. När Riyad kom till sin högstadieskola i årskurs 9, fanns det ingen studiehundledare i arabiska, berättar han, men däremot fanns det många arabisktalande elever, som han kunde prata arabiska med. "Efter ett år", säger Riyad, "kunde jag prata svenska". Även eleven Nima framhåller vikten av att kämpa med det svenska språket. "Ja, jag känner det själv, att vi måste försöka själva", säger Nima, "men förra året då hjälpte de mig väldigt mycket". I likhet med en majoritet av eleverna, där alltså Aban och Aaden utgör ett undantag, ser Nima studiehundledning som helt nödvändig under de första åren. Nima berättar exempelvis att de olika lexikon, som de använder, inte alltid räcker till och att det då är helt nödvändigt att få stöd av studiehundledare, som förklarar ord och begrepp på ett mer tydligt och fördjupat sätt. Nala förklarar att det är samma "som när man går på intervju på Migrationsverket utan tolk och inte förstår någonting" och fortsätter: "Det är samma sak i skolan. Om det inte finns någon som kan berätta för dig, så förstår du ingenting". Eleven Shermarke säger att "om man är en duktig lärare, då blir man en bra studiehundledare, men om man inte är det, då blir man en sämre studiehundledare". En bra lärare, enligt denna elev, lyssnar på och hjälper sina elever. Eleven Darius tillägger: "En bra lärare är engagerad".

6.12.2. Frustration – ett fönster som snart stängs

Darius berättar att det, när han kom till Sverige år 2015, var "jättemånga ensamkommande som kom till Sverige. Han fortsätter: "De flesta av dem fick avslag och jag var en av dem". I likhet med flera av sina studiekamrater väntar Darius på besked från sin andra ansökan om uppehållstillstånd. Nima, som också avvaktar besked från Migrationsverket, säger apropå framtiden: "Alltså jag tror ingenting". Nima berättar om alla de beslut som ska tas, när man kommer som ensamkommande till ett nytt land. För Nimas del är det också så att han har personliga problem med familjen, där han bor, samt med sin bostad, något som oroar honom. "Det är mycket stress" säger Nima, "Det är jättesvårt att tänka på framtiden". Många av eleverna ger, såväl i sitt tal som i sitt kroppsspråk, uttryck för en stor frustration och uppgivenhet. Hos några av dem, som har fått avslag på sin asylansökan för andra gången, framgår det med tydlighet att de inte mår väl. Bland några av eleverna framkommer även en frustration kring

studiesituationen. "Vi lär oss inte svenska här", säger eleven Taban och fortsätter: "Vi borde vara blandade med svenskar". Missnöjet handlar också om att Taban och några av de andra eleverna skulle vilja läsa flera ämnen. Taban som snart ska fylla 20 år är besviken över att han saknar slutbetyg i engelska och svenska och säger: "Ibland tänker jag, varför kom jag till Sverige?".

7.Diskussion

I ett första steg diskuteras metodologiska och etiska aspekter gällande elevernas deltagande i fokusgruppsintervjuerna. I ett nästa steg presenteras de utvecklingsområden, som identifierats i studien. Därefter diskuteras studiens resultat i relation till teman som berör studiehandledningens komplexitet, studiehandledares pedagogiska kompetens, studiehandledning som stöd för språk- och kunskapsutveckling samt inkludering och integration. Avslutningsvis lyfts förslag fram, som syftar till fortsatt utveckling av studiehandledningens genomförande bland nyanlända elever i Göteborgs stad.

7.1. Metodologiska och etiska aspekter kring fokusgruppsintervjuer med elever

I studien har fokusgruppsintervju som metod använts i syfte att söka förstå deltagarnas olika positioner och perspektiv kring studiehandledning. I relation till det vill jag kommentera det faktum att högstadieelevernas studiehandledare fungerade som tolk under fokusgruppsintervjuerna. Detta förhållande innebar att vissa ord eller korta utsagor, som eleverna yttrade, tolkades från deras modersmål till svenska av en vuxen person, som de befann sig i en beroendeställning till. Det senare kan ha medfört att någon eller några av eleverna inte berättade sådant, som de av någon anledning inte ville att deras studiehandledare skulle höra. I början av varje elevintervju gjordes klart att den skulle handla om elevernas erfarenheter av studiehandledning och att studiehandledarna enbart fungerade som tolkar, om det skulle behövas. Under varje intervju talade eleverna främst svenska, men växlade ibland till sitt modersmål. Eleverna samtalande mestadels direkt med mig som intervjuare. Möjligen hade en oberoende tolk varit att föredra framför studiehandledarna. Samtidigt är min bild att de deltagande högstadieeleverna visade tillit till studiehandledarna och verkade känna sig trygga med intervjusituationen, genom att deras studiehandledare fanns med i rummet.

Under intervjuerna med de nyanlända gymnasieeleverna användes å andra sidan ingen tolk, något som i sin tur kan ha medfört att jag kan ha missförstått någon eller några av eleverna och/eller att någon eller några av eleverna inte fullt ut har kunnat uttrycka det de önskar. Under dessa sistnämnda intervjuer förekom dock vid flera tillfällen att eleverna tolkade åt varandra. Det faktum, att de nyanlända eleverna växlade mellan svenska och sitt modersmål under intervjuerna, visar på det transspråkande, som karakteriserar deras flerspråkiga vardag.

Fokus för analysen av samtliga intervjuer har varit vilken roll och betydelse, som studiehandledning har för de nyanlända eleverna, på vilka sätt som studiehandledning organiseras och genomförs och hur det relaterar till språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt samt till nationell policy. Jag menar att jag har uppnått det som har varit avsikten med intervjuerna, men är samtidigt medveten om att aspekterna, som jag här har lyft fram, påverkar. När det gäller de nyanlända gymnasieeleverna, präglades intervjuerna till stor del av deras frustration inför framtiden, och då framförallt eleverna på Citygymnasiet. Detta medförde att det som eleverna framförallt ville tala om och berätta om var sin oro inför framtiden samt konkreta frågor om sina studier.

7.2. Identifierade utvecklingsområden

Studiens resultat visar på följande viktiga utvecklingsområden:

- att kartläggning genomförs på ett dialogiskt sätt med berörda elever, lärare och studiehandledare,
- att studiehandledning tar avstamp i dokumenterad och fortsatt kartläggning
- att studiehandledning integreras med övrig undervisning.
- för att studiehandledningen ska bli meningsfull för eleven och stötta eleven på ett så effektivt sätt som möjligt, krävs pedagogisk delgivning och samverkan mellan studiehandledare och berörda lärare.

Ovanstående belyser rektors tydliga ansvar, när det gäller att leda verksamheten, så att dessa identifierade utvecklingsområden kan förbättras.

7.3. Studiehandledningens komplexitet

Resultatet belyser den komplexitet som präglar studiehandledning. Studiehandledare befinner sig på flera sätt i ett gränsland under sin yrkesutövning liksom nyanlända elever befinner sig i ett gränsland i sin livs- och skolsituation. Studiehandledare har att anpassa sig till den pedagogiska information som de får ta del av, till den samverkan som de erbjuds liksom till den kartläggning som de delges samt till de resurser som finns för studiehandledningens genomförande. Anpassningen till dessa olika villkor kan därmed innebära en ovisshet kring vilket ämnesspecifikt stöd, som den nyanlände eleven behöver och varför. Det senare innebär att studiehandledare får förhålla sig till och leva upp till olika förväntningar och ibland varierade villkor för sitt uppdrag, då villkor och möjligheter för studiehandledares uppdrag skiftar från skola till skola och från arbetslag till arbetslag.

Nyanlända elever å sin sida har att anpassa sig till det mottagande och till den organisation av undervisning, som finns att tillgå på deras skola, liksom huruvida den integreras med studiehandledning eller ej. De har också att anpassa sig till och försöka förstå asylprocesser, åldersbedömningar, skiftande boende- och familjesituationer, lagändringar, kunskapskrav och betygssystem. Nyanlända elever befinner sig, som tidigare förts fram, i en stark beroendeställning till de personer, som finns runt omkring dem i det nya landet. Det är i detta gränsland, som studiehandledare och deras nyanlända elever möts.

Studiehandledning kan utgöra en bro mellan språken, en bro mellan olika kulturer, en bro mellan skola och vårdnadshavare samt en bro mellan individ och samhälle. Ur ett helhetsperspektiv är det dock uppenbart att ett alltför stort ansvar riskerar att läggas på studiehandledaren. Hur mycket kan en studiehandledare ta hand om under de genomsnittliga 1-2 timmar, som de har till sitt förfogande? Detta gränsland, som varje studiehandledare befinner sig i, i relation till sin nyanlände elev, innebär också en tidsbegränsning på fyra år, och då "vill det till att jobba" som en av studiehandledarna i studien uttrycker det. I detta gränsland och under dessa år är varje studiehandledare en språklig förebild, en kulturbärare och ett extra stöd för den nyanlände eleven i dess skolsituation.

Studiens resultat visar samtidigt på en stigande frustration bland de elever som går på gymnasiets språkinträdning och som är oroliga över att de inte ska få slutbetyg i alla ämnen de behöver och/eller att de inte ska få stanna i Sverige. Nyanlända elever, liksom före detta nyanlända elever som är inne

på sitt femte år i Sverige, som befinner sig på gymnasiets språkintrödnktion önskar att få bli godkända i tillräckligt många ämnen, så att de kan fortsätta sina studier på ett yrkes- eller högskoleförberedande gymnasieprogram. Eleverna måste nå framgång i sina studier och de måste få slutbetyg i ämne efter ämne för att kunna få stanna i Sverige. Det senare försätter nyanlända elever, lärare och studiehandledare i en svår situation, som på flera sätt utgör ett utmanande, existentiellt och etiskt dilemma.

7.4. Studiehandledares pedagogiska kompetens

För att arbeta som studiehandledare ställs i nuläget inga krav på särskild utbildning. En majoritet av de studiehandledare som deltar i studien har, som jag uppfattar det, en hög pedagogisk kompetens. Flera av dem har lärarutbildning eller någon annan universitetsutbildning från sitt hemland liksom en ansenlig mängd högskolepoäng i det språk, som de genomför studiehandledning på. Några av dem arbetar dessutom både som studiehandledare och modersmåls lärare, vilket kan medföra positiva synergieffekter gällande kunskaper i det aktuella språket samt om det svenska skolsystemet.

Vad som framstår som lika väsentligt som studiehandledares pedagogiska kompetens är deras sociala kompetens, deras kunskaper i det svenska språket liksom deras kunskaper om det svenska samhället och skolsystemet. Att vara en språklig förebild innebär att som studiehandledare kunna växla mellan två språk eller som en av studiehandledarna uttrycker det att "vara mellan språken". När samma studiehandledare säger till sina elever att "jag gör också misstag" visar denna person på viktiga förhållningssätt för språkutveckling; för att utveckla språk måste man våga använda det, våga göra misstag och fortsätta sträva mot att utveckla det.

Den slutsats som går att dra kring studiehandledares pedagogiska kompetens, är att det är viktigt att fortsatt ställa krav på densamma. Lika viktigt är att alla studiehandledare, oavsett anställningsform, erbjuds kontinuerlig kompetensutbildning. Med tanke på den språkliga mångfald, som präglar vårt samhälle, står det också klart att flerspråkiga hänsynstaganden liksom kunskap om språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt inte enbart är något som berör studiehandledare och lärare i svenska som andraspråk, utan alla lärare och aktörer inom utbildningssystemet. Det senare belyser värdet av kompetensutbildning som sker i samverkan mellan studiehandledare, ämneslärare, rektorer och andra personalkategorier på en skola. Det står också klart att det svenska utbildningssystemet skulle gynnas av än fler utbildade lärare, som talar såväl svenska som något annat språk.

7.5. Studiehandledning som stöd för språk- och kunskapsutveckling

Med utgångspunkt i de deltagande elevernas utsagor är studiehandledning ett välkommet och befogat stöd och då framförallt i början av deras skolgång i Sverige. Studiens resultat visar på vikten av att alternera mellan språken och successivt utmana eleverna, något som kräver lyhördhet gentemot eleverna och kontinuerlig samverkan mellan studiehandledare och ämneslärare. Det handlar om att skapa en transspråkande praktik, där eleverna stötts utifrån sina förutsättningar och behov på det språk som de behärskar och på det språk som de behöver lära sig. Vidare handlar det om att identifiera och staka ut en väg framåt, som blir överkomlig, när det gäller prioriteringar av ämnen och undervisningens organisation i sin helhet. Det senare innebär en transspråkande och pedagogiskt

lyhörd praktik, där elever ges möjlighet att använda sina resurser för att nå skolframgång och där minst två språk är i fokus - det egna modersmålet och det svenska språket.

Med hänvisning till ovanstående blir studiehandledning något helt annat än enbart översättning. För att förverkliga en transspråkande och pedagogiskt lyhörd praktik framstår det som nödvändigt att då och då tala med de nyanlända eleverna om vad det innebär. En sådan praktik handlar också om bemötande och om förhållningssätt, som att svara eleverna på svenska och låta dem använda sitt modersmål tillbaka för att visa kunskap och kommunicera. För att studiehandledare och berörda ämneslärare ska kunna stödja och utmana nyanlända elever på ett så effektivt och meningsfullt sätt som möjligt, krävs en fördjupad förståelse för språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt på den aktuella skolan. Det senare är något som jag menar utgör ett viktigt utvecklingsområde, trots det faktum att arbetet med språk- och kunskapsutvecklande undervisning sedan länge fortgår på många skolor.

I detta sammanhang vill jag lyfta fram att språk- och kunskapsutvecklande undervisning handlar om *flera* olika saker och därför kräver *flera* olika hänsynstaganden. Exempelvis handlar språk- och kunskapsutvecklande undervisning inte enbart om genrekunskap/-skrivande eller om att gå igenom ett antal ämnesspecifika ord och begrepp inför varje ny lektion. Språk- och kunskapsutvecklande undervisning handlar också om hur och i vilken takt ämnesinnehåll görs begripligt i meningsfulla sammanhang samt hur ämnen kan integreras för att skapa sammanhang för undervisning och lärande. Dessa sammanhang behöver planeras, organiseras och genomföras på sätt som möjliggör rimlig individanpassning. För detta krävs pedagogisk delgivning och pedagogiska samtal mellan lärare och studiehandledare kring på vilka sätt, som undervisningen kan anpassas till varje nyanländ elevs närmsta utvecklingszon. Här handlar det till stor del om att planera för och genomföra undervisning, som möjliggör att eleverna kan visa kunskap på delvis olika sätt och på delvis olika nivåer. Sådan undervisning berör vidare förhållningssätt gentemot grammatik, det vill säga hur och i vilken takt olika elever kan tillgodogöra sig och dra nytta av grammatiska förklaringar samt de konsekvenser det bör få i undervisningen. Det senare berör också hur läs- och skrivundervisning för nyanlända elever, som saknar tidigare skolbakgrund, ska utformas liksom utifrån vilka skriftspråk. Den slutsats som går att dra är att det är möjligt, och nödvändigt, att fortsatt utveckla språk- och kunskapsutvecklande undervisning samt att det är en fråga för alla undervisande medarbetare på en skola, inklusive rektor. Den slutsats som också går att dra är att det senare är avhängigt kartläggning och goda rutiner för detta liksom pedagogisk delgivning och samverkan mellan studiehandledare och lärare.

Om och när studiehandledning kopplas samman med språk- och kunskapsutvecklande undervisning, handlar det alltså inte om endimensionella eller dekontextuella lösningar, som reducerar studiehandledning till något som kan utföras utan samklang med övrig undervisning. Det handlar heller inte om att studiehandledning kan reduceras i termer av att en studiehandledare fungerar som enbart en tolk. Istället handlar det om att 'orka komplexitet' i termer av att se på studiehandledningen utifrån flera perspektiv. Det senare innebär, som jag ser det, en mångfald av upplägg av studiehandledning som hela tiden är avhängigt de resurser, som finns för densamma samt i relation till vilken eller vilka elever, som den är till för. Här blir frågeställningar, som berör på vilka sätt som tiden kan användas mest effektivt, hur studiehandledningen kan integreras med övrig undervisning samt hur studie- och yrkesvägledning kan riktas mot varje elevs möjliga skolframgång, av stor vikt. Sammantaget belyser

detta vikten av en god undervisning för nyanlända elever, där studiehandledning har en väsentlig roll. En 'god' undervisning har dock inte enbart en skepnad, den ser olika ut för varje nyanländ elev, men bör alltid relateras till språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt.⁷⁹

7.6. Integration

Studiens resultat belyser integration som ett möjligt utrymme för nyanlända elevers utveckling av det svenska språket samt för deras möjligheter att bli alltmer delaktiga i det svenska samhället. På samma gång som ordet integration nämns, föreslås eller framhålls, berör det de utgångspunkter som integration kan, bör eller ska utgå från. Handlar integration om att nyanlända elever ska inlemmas i ett på förhand definierat majoritetssamhälle? Vad karakteriserar i så fall denna majoritet och hur kan vi fastslå detta? Eller handlar integration om att främja minoriteters företrädare utan hänsyn till majoriteten i ett samhälle? Med utgångspunkt i studiens resultat och tidigare redovisad forskning samt till tillgänglig nationell policy och då, inte minst, i relation till den värdegrund som uttrycks i styrdokument för grund- och gymnasieskolan, skollagen, språklagen, barnkonventionen samt i deklarationen för de mänskliga rättigheterna, vill jag framhålla den dialogiska integrationen, vilken beskrivits i rapportens bakgrund.

I den dialogiska integrationen synliggörs och välkomnas partikulära utgångspunkter och berättelser av mänskligt liv samtidigt som universella utgångspunkter, som berör människors lika värde, beaktas. Universella utgångspunkter berör vikten av att inte åtskillnad görs, förstärks eller, i värsta fall, manifesteras i förtryck i relation till sociala faktorer, som exempelvis, etnicitet, hudfärg, ålder, språk, religion, genus eller sexuell läggning. Dialogisk integration är inte en ensidig eller lättfattligt enkel sak. Exempelvis innebär den att majoriteten måste kunna förändras liksom att minoriteter måste kunna acceptera demokratiska aspekter av likvärdighet och mänskliga rättigheter. Dialogisk integration är därmed inte lika med assimilation och kan heller inte likställas med ett kravlöst erkännande av en 'kultur' med vaga förtecken. Dialogisk integration innebär istället en pendling mellan partikulära och universella utgångspunkter där samtalen, förhandlingarna, jämförelserna och reflektionerna blir avgörande och där jämställdhet och människors lika värden står i fokus.

Studiens resultat belyser att många av de nyanlända eleverna inte har vänner med 'svensk' bakgrund, det vill säga vänner, som sedan många år bor i Sverige och som därigenom har kunskaper om det svenska samhället, och som sedan länge talar och använder det svenska språket. Eleven Yasmin säger i studien: "Jag tror vi behöver svenska kompisar för att prata och bli svenska". Det senare bör, menar jag, sättas i relation till den studiehandledning och den undervisning som de nyanlända eleverna möter. För att dessa insatser ska bära frukt, framstår integration som avgörande. Nyanlända elevers möjligheter till relations- och nätverksbyggande belyser det som till stor del hamnar bortom kunskapskrav och dokumentation och som starkt belyser meningsfullhet i tillvaron, och som kan förstärka och komplettera skolans uppdrag. Dialogisk integration framstår som nödvändig för nyanlända elevers språkutveckling i det svenska språket och för deras möjligheter att representera sig själva och bli delaktiga i det svenska samhället. Den framstår också som väsentlig för att komplettera och stötta berörda rektorer, studiehandledare och lärare i deras viktiga och många gånger utmanande arbete. Här menar jag att vidare forskning kring hållbara modeller för inkludering och integration

⁷⁹ Cummins 2001, 2017

behövs, och då i nära samverkan mellan olika aktörer, institutioner och organisationer inom olika lokala sammanhang. Frågeställningar av intresse skulle kunna vara vad som karakteriserar befintliga och goda exempel av dialogisk integration samt hur dessa goda exempel kan spridas för att utvecklas och fördjupas, och spridas igen.

7.7.Förstärka och utveckla studiehandledningens praktik

En strävan med denna rapport är att de slutsatser som dras, kan uppmärksammas och tas tillvara i samverkan mellan olika professioner och utbildningsansvariga i syfte att utveckla och fördjupa studiehandledningens kvalitet i praktiken. I det följande lyfts några konkreta förslag fram gällande detta.

7.7.1.Pedagogisk fortbildning

Pedagogisk fortbildning för studiehandledare bör rikta in sig på villkor och möjligheter för språk- och kunskapsutvecklande undervisning. Det är önskvärt att fortbildning med språk- och kunskapsutvecklande förhållningssätt som fokus löper över ett antal tillfällen under exempelvis en termin eller ett läsår. Det är vidare önskvärt att övriga medarbetare från en viss skola eller rektorsområde, i form av klasslärare, ämneslärare, specialpedagoger, speciallärare och rektorer, deltar under hela eller delar av denna utbildning. Det senare är viktigt för att synliggöra studiehandledningens roll och betydelse samt för att skapa kontaktytor mellan studiehandledare, lärare och rektorer på lokala skolor.

7.7.2.Lärare i svenska som andraspråk

Det är avgörande att lärare i svenska som andraspråk finns anställda på skolor, där behovet av denna ämneskompetens finns, och önskvärt att lärare i svenska som andraspråk, med viss ersättning i tid, ges i uppdrag att fungera som brobyggare för pedagogisk samverkan mellan klass-/ämneslärare och studiehandledare. Samtidigt kvarstår rektors övergripande och närvarande ansvar för mottagande och undervisning av nyanlända elever.

7.7.3.Översyn av kartläggning

En omfattande översyn och uppföljning av hur kartläggning av nyanlända elever genomförs, dokumenteras och sprids till berörd pedagogisk personal, där studiehandledare ingår, behöver genomföras. I denna översyn samlas förslagsvis ett mer omfattande underlag av kartläggningar in. Denna översyn bör inledas med en träff för ansvariga på mottagningsenheter, ansvariga rektorer samt lärare i svenska som andraspråk. Den bör avslutas med en uppföljande träff med samma personer, där resultatet av översynen visas och konsekvenser av det diskuteras.

7.7.4.Läs- och skrivundervisning av nyanlända elever

Det är önskvärt att ett pedagogiskt material för läs- och skrivundervisning av nyanlända elever i olika åldrar och med olika erfarenheter av skolbakgrund tas fram. Läs- och skrivundervisning av nyanlända elever i olika åldrar, med olika språklig bakgrund och med skilda erfarenheter av tidigare skolgång, är ett eftersatt område. I ett sådant pedagogiskt material bör beaktas på vilka sätt som elevernas tidigare språkkunskaper utnyttjas, hur parallell läs- och skrivundervisning på modersmålet och på svenska kan genomföras samt vilka läromedel som kan användas och varför.

7.7.5. Samarbete med lokala lärarutbildningar

Det bör vara möjligt att läsa ämnet modersmål inom grundlärarutbildningen med inriktning mot förskolan eller förskoleklassen samt grundskolans årskurs 1-3 eller årskurs 4-6, och då särskilt sådana språk/minoritetspråk som finns representerade bland många elever i Göteborg. Det är även önskvärt med rimliga och effektiva vägar för validering av tidigare genomförda yrkesutbildningar, såsom lärarutbildningar eller liknande, samt tidigare högskolepoäng i det aktuella språket.

8.Slutord

De 27 högstadie- och gymnasieelever som ingår i denna rapport är, liksom alla elever, beroende av en undervisning, som utgår från deras tidigare erfarenheter, behov och förutsättningar. Studiehandledning utgör en del av skolans kompensatoriska uppdrag och bör i all väsentlig grad integreras med den övriga undervisningen. Det arbete kring studiehandledning, som läggs ner lektion för lektion och vecka för vecka, utgör en betydelsefull del av grund- och gymnasieskolans uppdrag i att stötta nyanlända elevers språk- och kunskapsutveckling samt för att förbereda dem inför att kunna delta i vårt gemensamma samhälle.

Referenser

- Appiah, A. K. (2007). *Cosmopolitanism: Ethics in a world of strangers*. London and New York: Routledge.
- Auer, P. & Wei, L. (2007). Introduction: Multilingualism as a Problem? Monolingualism as a Problem? I: P. Auer och L. Wei, red: *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*, s. 1-12. Berlin: Moutron de Gruyter.
- Axelsson, M. (2013). Flerspråkighet och lärande. I: K. Hyltenstam och I. Lindberg, red: *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*, s. 547-577. Lund: Studentlitteratur.
- Axelsson, M. (2015). Nyanländas möte med skolans ämnen i ett språkdidaktiskt perspektiv. I N. Bunar (red.): *Nyanlända och lärande – mottagande och inkludering*, s. 81-138. Stockholm: Natur & Kultur.
- Benhabib, S. (2004). *The claim of culture: Equality and diversity in the global era*. New York: Princetown University Press.
- Bunar, N. (2001). *Skolan mitt i förorten: fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Eslöv: Symposium.
- Cummins, J. & Early, M. (2011). (Red.). *Identity texts. The collaborative creation of power in multilingual schools*. Stoke on Trent & Sterling USA: Trentham Books.
- Cummins, J. (2017). *Flerspråkiga elever. Effektiv undervisning i en utmanande tid*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Cummins, J. (2001). *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*. 2nd ed. Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
- Cummins, J. (2000). Andraspråksundervisning för skolframgång – en modell för utveckling av skolans språkpolicy. I K. Naclér, red: *Symposium 2000 – Ett andraspråksperspektiv på lärande*. Stockholm: Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk.
- de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (2005). *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Dir. 2016:67. *Elever som kommer till Sverige under grundskolans senare årskurser*. Kommittédirektiv. Stockholm: Utbildningsdepartementet. www.regeringen.se/elever-som-kommer-till-sverige-under-grundskolans-senare-arskurser-dir.-201667 [hämtad 2019-06-12].
- Felaktig grundsyn bakom SD:s språkpolitik (2019, februari). *Svenska Dagbladet*, Kulturdebatt.
- FN (1948). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf> [hämtad 2019-06-03].
- Gadamer, H-G. (1997). *Sanning och metod*. I urval. Göteborg: Daidalos.
- García, O. (2009). *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Oxford: Basil/Blackwell.
- Göteborg Stad (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017. Skillnader i livsvillkor i Göteborg*. https://goteborg.se/wps/wcm/connect/3fe012fe-9367-4bd9-a0e9-52999da2ee7d/Jämlikhetsrapporten2017_171219.pdf?MOD=AJPERES [hämtad 2018-12-20]
- Gustavsson, B. (2009). *Utbildningens förändrade villkor. Nya perspektiv på kunskap, bildning och demokrati*. Stockholm: Liber.
- Hagström, M. (2018). *Raka spår, sidospår, stopp. Vägen genom gymnasieskolans språkinträdning som ung och ny i Sverige*. Linköping: Linköping Studies in Arts and Sciences No. 748.
- Hakuta, K., Butler, Y.G. & Witt, D. (2000). *How long does it take English learners to attain proficiency?* The University of California Linguistic Minority Research Institute. Policy report 2000-1. Stanford University. www.stanford.edu/hakuta/. [hämtad 2019-06-12].

- Hyltenstam, K. (2007). Modersmål och svenska som andraspråk. I: Myndigheten för skolutveckling: Att läsa och skriva: forskning och beprövad erfarenhet (s. 45 – 71).
- Laurson, H. P. (2015). *Litteracitet och språklig mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, I. (2013). Samtal och interaktion i andraspråksforskning. I: K. Hyltenstam & I. Lindberg, red: *Svenska som andraspråk -i forskning, undervisning och samhälle*, s. 481-518. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, I. (2005). *Språka samman. Om samtal och samarbete i språkundervisningen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Migrationsverket (2019). *Nya gymnasielagen*. <https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Uppehallstillstand-for-gymnasiestudier/Nya-gymnasielagen-1-juli-till-30-september.html> [hämtad 2019-03-08]
- Migrationsverket (2018). *Migrationsverket. Mitt i världen*. [Hämtad 2018-01-28]. https://www.migrationsverket.se/download/18.4100dc0b159d67dc61465c0/1521627600648/Migrationsverket_mitt_i_världen.pdf
- Nihlfors, E. & Johansson, O. (2015). *När nationell policy möter lokala genomförandeenor. Rapport med fakta och kommentarer från ett VR-finansierat forskningsprojekt 2009-2015*. Del I av II.
- Palsrud, B., Rosén, J., Straszer & Wedin, Å. (red.) (2018). *Transspråkande i svenska utbildningssammanhang*. Lund: Studentlitteratur.
- Pedagog Värmland (2019). <https://www.pedagogvarmland.se/skolord/hemochkonsumentkunskap> [hämtad 2019-03-19]
- Pienemann, M. (1998). *Language Processing and Second Language Development. Processability theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Prop. 2017/18:194. *Fler nyanlända ska uppnå behörighet till gymnasieskolan och kvaliteten i förskola och fritidshem ska stärkas*. Stockholm: Fritzes.
- Ricoeur, P. (1992). *Oneself as another*. Chicago: University of Chicago Press.
- Runfors, A. (2003). *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar: en studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Prisma.
- Schleppegrell, M. J. (2004). *The Language of Schooling. A Functional Linguistics Perspective*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Schmidt, C. & Wedin, Å. (2017). *Språkutvecklande undervisning*. I Skolverket. *Läsluft*. [<https://larportalen.skolverket.se/#/moduler/5-las-skriv/alla/alla>] [hämtad 2018-01-22].
- Sernhede, O. (2009). Territoriell stigmatisering, ungas informella lärande och skolan i det postindustriella samhället. *Utbildning & Demokrati*, 18 (1), s. 7-32.
- SFS 2011:185. *Skolförordning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:2039. *Gymnasieförordning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2017a). *Skolhuvudmannens mottagande av nyanlända elever i grundskolan. Utbildning så fort som möjligt*. Stockholm: Skolinspektionen. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2017/skolhuvudmannens-mottagande-av-nyanlanda-elever-i-grundskolan/skolhuvudmannens-mottagande-av-nyanlanda-elever-i-grundskolan.pdf> [hämtad 2019-03-06]
- Skolinspektionen (2017b). *Studiehandledning på modersmålet i årskurs 7-9*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2017/skolhuvudmannens-mottagande-av-nyanlanda-elever-i-grundskolan/skolhuvudmannens-mottagande-av-nyanlanda-elever-i-grundskolan.pdf>

kningar/2017/modersmal/studiehandledning_modersmal_skolinspektionen2017.pdf [hämtad 2019-03-06].

Skolinspektionen (2017c). *Språkintröduktion i gymnasieskolan*.
<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2017/sprakintroduktion/sprakintroduktion-i-gymnasieskolan.pdf> [hämtad 2019-03-07]

Skolverket (2018). *Kartläggning av nyanlända elevers kunskaper*.
<https://www.skolverket.se/undervisning/kallsidor/kartlaggningsmaterial-for-nyanlanda-elever> [hämtad 2018-01-28].

Skolverket (2017a). *Redovisning av uppdrag om uppföljning av gymnasieskolan 2017*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2017b). *Uppföljning av Språkintröduktion*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2016a). *Utbildning för nyanlända elever*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2016b). *Språkintröduktion*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2016c). *PISA 2015: 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2015). *Studiehandledning på modersmål – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever*. Stödmaterial. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2014). *Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013). *PISA 2012: 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*. Stockholm: Skolverket.

SOU 2017: 54. *Fler nyanlända ska uppnå behörighet till gymnasiet*. Stockholm: Wolters Kluwer.

Språklagen (2009). SFS 2009: 600. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Stretmo, L. & Melander, C. (2013). *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. Göteborg: FoU i väst/GR.

Svensson, G. (2017). *Transspråkande i praktik och teori*. Stockholm: Natur & Kultur.

Thomas, W. & Collier, V. (1997). School Effectiveness for Language Minority Students. NCBE Resource Collection Series, Nr 9, George Washington University. www.ncbe.gwu.edu/edu/ncbepubs/resource/effectiveness.

Thornberg, U. (2000). *Språkididaktik*. Malmö: Glerups Utbildning AB.

Unicef (1989). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten> [hämtad 2019-06-03].

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [hämtad 2019-06-12].

Viberg, Å. (1996). Svenska som andraspråk i skolan. I K. Hyltenstam, red: *Tvåspråkighet med förhinder. Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Viberg, Å. (1993). Andraspråksinläring i olika åldrar. I E. Cerú, red: *Svenska som andraspråk, mera om språket och inläringen*. Lärarbok 2. Stockholm: Natur & Kultur.

Wedin, Å. (2013). Skrift och mobilitet bland flerspråkiga ungdomar. I Å. Wedin och C. Hedman, red: *Flerspråkighet, litteracitet och modalitet*. Lund: Studentlitteratur.

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Widigson, M. (2018). En kunskapsstad med murar. *Svenskläraren. Tidskrift för svenskundervisning*, 4 (62) s. 14-16.

Bilaga 1. Intervjuguider

Intervjuguide rektorer

Inledning

- Skolans närområde, erfarenhet av studiehandledning.
- Antal elever, vilka språk, omfattning av studiehandledning.
- Antal studiehandledare på skolan, anställningsvillkor.

Studiehandledningens roll

- Dina/era tankar om studiehandledningens roll.
- Av vilken/vilka anledningar får elever på din/er skola studiehandledning?
- Vad betyder studiehandledningen för eleverna som personer och för deras kunskapsutveckling?
- Fler tankar?
- Har du/ni ändrat din/er syn gällande studiehandledning? Hur/vad och varför?
- Finns det en samsyn gällande studiehandledningens roll på din/er skola eller tycker olika personalkategorier delvis olika gällande detta?
- Vad tänker du/ni om det omgivande samhällets syn på studiehandledningens roll och betydelse? Finns det okunskap/fördomar om studiehandledning eller är inte så fallet? Om så är fallet, hur märker du/ni det?
- Erhåller eleverna modersmålsundervisning också? Hur ofta? Var? Är det olika lärare i modersmålsundervisning respektive studiehandledning?
- Erhåller eleverna undervisning i svenska som andraspråk?

Elever som erhåller studiehandledning

- Dina/era erfarenheter av dessa elever? Vad tänker du/ni om dessa elever?
- Nyanländ respektive icke nyanländ, dina/era tankar?
- Vad tänker du/ni om det omgivande samhällets syn på denna elevgrupp? Finns det okunskap/fördomar om dessa elever eller är inte så fallet? Om så är fallet, hur märker du/ni det i så fall?

Bedömning/kartläggning av elevernas språk- och kunskapsutveckling

- Den inledande bedömningen av nyanlända elevers kunskaper (senast inom 2 månader). Vilka gör den och hur involverad är du/ni i det arbetet?
- Ligger den till grund för deras placering i årskurs och undervisningsgrupp samt skolform? Kartlägger ni alla nyanlända elever på skolan? Kan jag få se något anonymiserat exempel på kartläggning?
- Vilka delar av kartläggningen görs på mottagningsenheten? Vilka delar gör ni på skolan?
- Hur tar ni reda på vilket språk som är elevens starkaste språk?
- Finns det rutiner för hur resultatet av kartläggningen lämnas över till berörda studiehandledare och lärare?

Modeller/upplägg/organisation

- Modeller av studiehandledning? Under och växelvis mellan båda språken, före, efter. Språkverkstad, studiestuga. Berätta.

- I vilka ämnen får eleverna studiehandledning?
- Din roll som rektor i detta arbete?
- Vilka rutiner har skapats kring studiehandledning: samarbetsformer/samverkan, lokaler, undervisningsmaterial, dokumentation, fortsatt kartläggning...
- Samarbetet mellan studiehandledaren och berörd ämneslärare – hur upplever du/ni att det fungerar? Din roll som rektor gällande det?
- På vilket sätt utgår ni från kartläggningen och låter det påverka studiehandledningens genomförande?
- Kvalitetsarbete kring studiehandledningen? Hur fungerar överlämningen av information till nästa skolform?
- Samverkan med omgivande samhälle, med andra institutioner?
- Hur fort går det för de nyanlända eleverna att komma till skolan från det att de anlänt?

Resurser och stöd

- Upplever du/ni att er skola fått tillräckliga resurser?
- Utökad undervisningstid?
- Din/er tanke om Skolverkets allmänna råd samt Skolverkets kartläggningsmaterial?

Om studiehandledarna

- Vilken är skillnaden, upplever du/ni, mellan att vara modersmålslärare respektive studiehandledare?
- Din/er tanke om studiehandledarnas kompetens/behörighet? Hur bedömer du det som rektor när du anställer studiehandledare?

Övrigt

- Har du/ni några exempel på framgångsfaktorer för studiehandledning och nyanlända elevers lärande?
- Din tanke om studiehandledarnas och övriga lärares kompetensutveckling kring nyanländas språk- och kunskapsutveckling?
- "Flerspråkighet är en resurs" säger man ju ofta, hur tänker du/ni om det? Hur visar sig det på din/er skola i undervisningen?
- Vad lär sig övriga elever av de flerspråkiga eleverna?
- Är det något vi inte har pratat om som du/ni vill tillägga?

Intervjuguide elever

Inledning:

- Ankomst Sverige (när, från vilket/vilka länder/hur).
- Dina språk?
- Har du något intresse? Berätta.
- Något mer du vill berätta om dig själv?

Om studiehandledning:

- Hur länge och i vilka ämnen? I vilken omfattning?
- Varför tror du man har studiehandledning?
- Vad betyder den för dig?
- Går du på modersmålsundervisning också? Hur ofta? Var?

- Är det olika lärare i modersmålsundervisning respektive studiehandledning? Går du på lektioner i svenska som andraspråk?

Vilka får studiehandledning:

- Varför får du det? Berätta.

Kartläggning och stöttning av språk och kunskaper:

- Kommer du ihåg hur man tog reda på vad du kunde?
- När man gjorde en kartläggning av dina språk, din skolgång, dina intressen och hur bra du kan läsa och skriva?
- Vilken skolbakgrund har du?
- Vilket är ditt bästa ämne?
- Vad behöver du mest av allt hjälp med i skolan?

Modeller/upplägg/organisation av studiehandledning:

- Hur är det när du får studiehandledning?
- Hur går det till? Berätta.
- Under och växelvis mellan båda språken, före, efter?
- I vilka ämnen får du studiehandledning?

Studiehandledarna:

- Vilken är skillnaden, upplever du mellan studiehandledarna och modersmålslärarna?
- Hur är en bra studiehandledare? Hur är en bra lärare? Vad behöver lärare i skolan veta om studiehandledning och flerspråkighet?

Övrigt i mån av tid:

- Om fritid, läxor, text- och medieanvändande, framtiden.

Intervjuguide studiehandledare och ämneslärare

Inledning:

- Utbildning
- År i yrket
- Hur många års erfarenhet av studiehandledning

Studiehandledningens roll

- Era tankar om studiehandledningens roll?
- Av vilka anledningar får elever på er skola studiehandledning?
- Vad betyder den för eleverna som personer och för deras kunskapsutveckling?
- Fler tankar?
- Har någon av er ändrat sin syn gällande studiehandledning under tiden? Vad och varför?
- Kan det vara så att ni ser olika på studiehandledningens roll eller är inte så fallet? Om så är fallet, vad beror det på och hur yttrar det sig?
- Finns det en samsyn gällande studiehandledningens roll på er skola eller tycker olika personalkategorier delvis olika gällande det?
- Vad tänker ni om det omgivande samhällets syn på studiehandledningens roll och betydelse? Finns det okunskap/fördomar om detta eller är inte så fallet? Om så är fallet, hur märker du/ni det i så fall?
- Erhåller eleverna modersmålsundervisning också? Hur ofta? Var? Är det olika lärare i modersmålsundervisning respektive studiehandledning?

- Erhåller eleverna undervisning i svenska som andraspråk?

Eleverna som får studiehandledning

- Dina/era erfarenheter av dessa elever? Vad tänker du/ni om dessa elever?
- Nyanländ respektive icke nyanländ, dina/era tankar?
- Vad tänker du/ni om det omgivande samhällets syn på denna elevgrupp? Finns det okunskap/fördomar om dessa elever eller är inte så fallet? Om så är fallet, hur märker du/ni det i så fall?
- Vilka är era erfarenheter av denna elevgrupp? Vad tänker ni om dessa elever?
- Vad har ni lärt er av att möta dessa elever?
- Vad tänker ni om det omgivande samhällets syn på denna elevgrupp? Finns det okunskap/fördomar om detta? Hur märker du det i så fall?

Bedömning/kartläggning

- Den inledande bedömningen av nyanlända elevers kunskaper (senast inom 2 månader). Vilka gör den och hur involverad är du/ni i det arbetet?
- Ligger den till grund för deras placering i årskurs och undervisningsgrupp samt skolform? Kartlägger ni alla nyanlända elever på skolan?
- Vilka delar av kartläggningen görs på mottagningsenheten? Vilka delar gör ni på skolan?
- Hur tar du/ni reda på vilket språk som är elevens starkaste språk?
- Finns det rutiner för hur resultatet av kartläggningen lämnas över till berörda studiehandledare och lärare?

Modeller/upplägg/organisation av studiehandledning

- Modeller av studiehandledning? Under och växelvis mellan båda språken, före, efter. Språkverkstad, studiestuga. Berätta för mig hur ni gör.
- I vilka ämnen får eleverna studiehandledning?
- Vilka blir era roller och fördelar ni ansvaret mellan er, mellan lärare och studiehandledare?
- Vilka rutiner och arbetssätt har skapats kring studiehandledning: samarbetsformer/samverkan, lokaler, undervisningsmaterial, dokumentation, fortsatt kartläggning...
- Samverkan mellan studiehandledaren och berörd ämneslärare – hur upplever ni att det fungerar?
- På vilket sätt utgår ni från kartläggningen och låter det påverka studiehandledningen?
- Bedriver ni någon form av kvalitetsarbete kring studiehandledningen? Hur fungerar överlämningen av information till nästa skolform?
- Samverkan med omgivande samhälle, med andra institutioner?

Resurser och stöd

- Upplever ni att ni har fått och får tillräckliga resurser?
- Era tankar om Skolverkets allmänna råd samt Skolverkets kartläggningsmaterial? Annat?

Studiehandledarnas roll och utbildning

- Vilken är skillnaden, upplever du som studiehandledare, mellan att vara modersmåls lärare respektive studiehandledare?
- Vad behöver, tänker ni, en studiehandledare ha för kompetens?
- Vad behöver övriga lärare för kompetens? Vad behöver de veta om studiehandledning och flerspråkighet?

Övrigt

- Vad tänker ni om dessa framgångsfaktorer:
att den föregås av en bedömning av elevens språk- och ämneskunskaper,
att insatserna anpassas efter elevens förutsättningar och behov,
att skolan har kompetens om flerspråkighet,
att studiehandledaren och elevens lärare samverkar, och
att undervisningen ges växelvis på elevens modersmål och på svenska, för att eleven ska utveckla verktyg för sitt eget lärande.
- Era tankar om studiehandledarnas och övriga lärares kompetensutveckling? Vad skulle ni önska?
- "Flerspråkighet är en resurs" säger man ju ofta, hur tänker ni om det? Hur visar sig det på er skola i er undervisning?
- Vad lär sig övriga elever av de flerspråkiga eleverna?
- Är det något vi inte har pratat om som du/ni vill tillägga?

Bilaga 2. Delrapport

